

a "lóretó" It

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

2 Silling István:
Gesztenye6 Interjú Kölnei Livia
íróval16 Lukács Lilla:
Felfejtett pulóver

2022. október 15. V. évfolyam 10. szám

vezérvess

Csík Mónika

Nyári leporelló

Ág hegyén hintáz a nyár,
szárnya nő minden virágnak,
szivárvány fest színesre lábnyomot,
és bodor lányhaja nő a fáknak.

A nyár a lombok közt átoson,
virágszirmot hullat a felhő,
lépdel valaki a szivárványon át,
és a fák ága az égit felnő.

Bodor hajakba fúj a nyári szél,
szivárvány-szirma festik a virágnak,
akár halódó lepkék, remegnek
porba hullt árnyai a fáknak.

tárca

IRÁNYTŰ ÉS TÁJSZABÁSZAT

Fáklyával egy éghető világban

Ritkán viszek magammal iránytűt. Megtanultam inkább órával tájolni. Nem nehéz. A kismutatót a nap felé fordítja az ember, akkor a 12-es szám és a mutató között, középen találja a déli irányt. Azért lehetséges ez, mert az égitestek körmozgásának mértéke az idő, és a pontos óraszerkezetek mutatója azt a mértéket követi, amit az égi pályákon látható mozgás határoz meg. Ezért van az is, hogy ismerős tájakon némelyikünk hozzávetőleg pontosan meg tudja mondani, mennyi az idő, nincs ehhez szükség semmilyen szerkezetre. Ismerek olyat, akinek megy

magától, mert az ismerős tájék teszi mérhetővé az idő múlását, mintha egy napóra számlapja volna.

Ezen a vidéken mondják, jöhet olyan *ítélet*, hogy a fergetegben irányt veszít az ember. Ha leszakad az ég, nem mérhetjük hozzá a földi dolgokat, mert ami ismerősen és megszokottan lent volt, nem marad a rendes helyén. Talán nem jó szokásom, hogy nem viszek magammal iránytűt. Bármilyen tapasztalt legyek is a tájolásban, *ítéletidőben* módszert kell váltani, mert amikor a leginkább el lehet tévedni, éppen akkor nem lehet a bevált eljárással menni semmire.

Induljunk ki abból, hogy aki eltévedt, nem feltétlenül elveszett, ha nincs egyedül. Vagyis, ha akad, aki eligazítja, még hazatalálhat. Mindenesetre egy próbára érdemes módszer megkérdezni azt, aki tudja, merre. – *Merre visz a végzet?* – Vagy valami ilyesmi. Úgy tűnik tehát, azért jöttem ide, hogy eltévedjek. Hogy megkeressem, és megkérdezzem azt, aki tudja, merre. „Merre visz a végzet?” Pontosan. Valahol itt van, aki tudja. Van itt, aki tudja. Ezen a vidéken jöhet olyan fergeteg, ahogy jött is. El kell az embernek tévedni. Ez a módszer: első bizonyosságként felismerem, hogy én nem tudom, merre.

Valahogy így fogok szociográfiát írni. Nem tudva, semmiképpen sem jobban tudva, merre visz a végzet. Volt itt nagy vérzivatar, és akik otthonosak itt, rátaláltak valamire, amit most keresek. Más a történet. Nincsenek egyforma fergetegek, de *ítélet* marad utánuk. Ez pedig egyforma abban, hogy semmi nem marad a rendes helyén. Itt is úgy volt, ahogy ott van, ahonnan jöttem. Betiltják a békét, de elvárják a béketúrést. 1920 óta a negyedik nemzedék tanulja, hogyan kell békességgel viselni az *ítéletet*. Mégis, „boldogok a békességre igyekezők, mert Isten fiainak mondatnak”. Hát, igyekezzünk!

A tanyákat errefelé nem *kerítették*, és azokban a fal-

vakban, amelyeket eddig szerencsésen elkerült a sosem látott emberáradat, még jellemző a sarkig kitárt kapu. Olyan porták is vannak még, amelyek köré nem emeltek kerítést. A birtokhatár mégis világosan kitűnik. Ha a szomszéd elszántana valamicskét a földből, a gazda észreveszi, mert kitaposott mezsgye jelzi, *hol a határ*, így gyorsan feltűnik, ha az ősi birtoknak híja van. Horgoson most zárt kapukat láttunk. Kérdeztem a helyieket, hogy volt a kerítések dolga azelőtt. A válasz, hogy nagy baj ez. Akármilyen a kerítés, aki be akar jönni, azt nem tartja vissza semmi. Még nagyobb baj a határzár. Volt már olyan, hogy futni kellett innen, ami azelőtt könnyebb volt a zöldön át. Most idegen banditák uralják az egérutakat, és ha ok volna menekülni, nem volna hová.

Egy ismerősömmel megesett, hogy gombászatva a máramarosi hegyek között, ukrán oldalról áttévedt román területre, mert a kerítést elhordták vasba a cigányok. Tíz éve ilyenek voltak Kárpátalján a boldog békeidők. Húzóágazat volt a dohány- és szesz-csempészet, és elszántabb természetjáróknak nem is kellett útlevél. Hallgatva eltévedt cimborám történetét, valahogy felszabadultam. Lelkesedésemben úgy tűnt, hogy a drótokat begyűjtő cigányok, a csempészek és orgazdák többet tettek Trianon ellen, mint a diplomaták.

Ha a formális hatalom mértéket veszít, és az igazságérzettel szemben hoz törvényeket, anarchikus erővel találja szemben magát. A kodifikált jog csak akkor érvényesülhet akadálytalanul, ha valahogy alkalmazkodik a közös életünket meghatározó íratlan törvényekhez. Azt a területet pedig, ahol ezek a törvények érvényesek, nem állam-, hanem a nyelvhatár jelzi. Úgy vagyunk, hogy igazságérzetünk ezen a nyelvhatáron belül egyforma. Ezzel sincs minden rendben. Sok a feszültség közöttünk. Hogy így lett, annak története sem egy fáklyásmenet. De fokozottan tűz- és robbanásveszélyessé válhatnánk, ha mindenben egyetérténénk. Béketúrésünk ellenben fáklya, és aki ennyit sem ért belőlünk, annak Fuck you.

GESZTENYE

Silling István

A gesztenyefák végigfutottak a Fő utca mindkét oldalán két-két sorban. Júniusban fehéren és rózsaszínen világító gyertyákként díszítették a várost, akár módosabb házakban a karácsonykor felcícomázott fenyők. Lehulló szirmaik apró, gyűrött szalagokként borították be a járdát és a kocsiút peremét, ahogy a lakodalmi menet után a vendégek kezéből vagy felsőruhájáról letöredező pántlikás rozmaringágcskák szórták. A szépérezék és a közösségi törődés jelei voltak ezek a fák. A városlakók óvták őket, hiszen még ősszel is, a zöldesbarna vagy már teljesen rótté barnult, szúrósra s hegyesre égett burkukból kiguruló gesztenyék színessé, kedvessé tették az utcát. A frissen kiesett kisebb-nagyobb szemek koppantak a földön, és csak a majdnem teljesen gömbölyű szemek gurultak távolabb. A laposabbja ott maradt, ahova zuhant. Élénk fényesen virítottak a járdán vagy az út mentén az ősz eleji kiszáradt fűben. A gyerekek játszottak velük, az óvodában is hasznukat vették az óvónők, apró, négy lábú állatkák-ká varázsolták őket, hasukkal, ahol a burokhoz, a tápláló nedvet adó részhez voltak tapadva, lefelé, vagy nagyság szerint három-négyet egymásra ragasztottak emberkének.

Akadnak, akik jó néhány szemet összeszedtek, megszáritottak, és a szekrényekben tárolt ruhák közé dugták a gesztenyét, hogy a moly azok illatától elkerülje az öltönyöket, ruhákat, netán bundákat. Mások minden ruhájuk zsebébe tettek egy-két szem gesztenyét, mert hitték a hiedelmet, hogy ez a növény távol tartja a boszorkányokat a viselőjétől. Lám, az alig város élő folklórja.

A városzéli cigányok pedig zsákszámmra gyűjtötték őket, s vitték a folyó partján épült raktárak egyikét bérlő átvevőnek, Hugó Honzáknak, aki mázsáján megmérte a hozott mennyiséget, és kevéske pénzt fizetett nekik a gyűjtésért. Egyezkedni tudtak, hiszen a város cigányai a maguk anyanyelvén kívül jól beszélték az itt használatos nyelveket, tudtak magyarul és németül, meg néhányan még törték a horvátot is. A felvásárló is ismerte mindezeket a nyelveket, kivéve a romát. Az idegen férfi valahová messzire szállította a termést egy kisebb gőzhajón. Az emberek nem tudták, hova kerülnek ezek az érett gyümölcsök, vadgesztenyék, talán csak a városvezetőség gazdasági megbízottja, aki az átvevőnek ösztönként engedélyt adott a

hetipi helypénz kétszereséért a telephely, a raktár használatára a part menti homokos területen, a mázsza és a raktár üzemeltetésére. A felvásárló a magazin deszkapadlós alján szétszórta a gesztenyét vékonyan, hogy száradjanak, majd később jutasákokba varrta a termést, úgy raktározta, és nem tartózkodott sokáig a telepen, nehogy penész fogódjon a sárgásbarna fejeken. Este bezárta a magazint, s az egyik part menti halászházban bérelt szobába vonult pihenőre. Fáradt volt, reggel óta talpon, akkor van a legtöbb dolga. És még vasárnap is hozták volna neki az árut, de arra nem mert vállalkozni, a helybeliek vallási szokásait nem akarta megsérteni. Olyankor inkább megebédelt Fischer úr csárdájában, finom dunai halászlét evett, vegyesen pontyból és harcsából, mellé a szokással ellentétben nem bort fogyasztott, hanem a város híres söréből ivott egy korsóval, üldögélt a csárdakert zöldre festett székén, a kockás abroszra támasztott könyökén tartotta fejét, s nézegette a langyos őszi délutánban a folyópart mellett, a dús növényzettel körülölelt keskeny úton sétálgató fiatalokat. Nem tudott kivél társalogni, hiszen nem ismert senkit ezen a helyen. Csak nézett a lustán hömpölygő szürke folyóra és a lassan ballagó sétálókra, hölgyekre, urakra. Ha valaki köszönt felé, ő is visszamosolygott, biccentett. Többen végigmérték a jó harmincasnak tűnő, kellemes arcélű, finom vászonkalapot viselő, tiszta ruhás férfit, s még érdeklődtek is, vajon honnan jöhet ide már több éve ösztönként, hogy elvigye a városból az ingyengesztenyét.

Szeptember elejének szép ünnepén is így ücsörgött Hugó úr a nyárutó kellemes délutánjában, s bizonyára arra gondolt, hogy nemsokára indulnia kellene a maga városa felé, leadni az új rakományt, s indulni egy északabb vidékre, ahol még nem hullik a gesztenye. A sétáló fiatalok hangosan nevetgéltek az úton, a hölgyek ruháját meg-megérintette az út menti növényzet néhány magasabbra nőtt szála. Közöttük kora őszi halvány rózsaszín kikerics pillantott meg, ritka vadvirágot érrefelé. Az egyik lány közelebb is lépett hozzá, hogy tépjen magának néhányat. A bal lába alatt a fűtől, gízagtól takart avar besüppedt. Megijedt a lány, s barátnői ugyanúgy. A lány lába süllyedni kezdett, már-már derékig csúszott a mélybe. Hangosan kiabáltak segítségért. Ezt hallotta meg Hugó úr, és nyom-

ban felállt, hogy körülnézzen, honnan jöhet a szőlítés. Amikor meglátta a kezükkel csapkodó városi hölgyeket, fedetlen fővel odafutott, az útról nem letérve nyújtotta jobb kezét a süppedő felé, míg a bal kezét a társnőnek adta, hogy húzzák a part felé. A jajveszékésre már mások is arrafelé indultak, de mire odaértek, Hugó úr már kiemelte az ifjú hölgyet egy gazdátlan, elhagyott és elhanyagolt jégverem rothadt nádtetős süppedéséből. A lányka ijedtében sírva fakadt. Barátnői vigasztalták, bátorították, próbálták lelket verni a megrémült teremtésbe. Hugó úr visszafelé terelte őket, a biztonságosabb helyre, s az oda érkezett férfiak is visszamentek a csárda felé. A pórul járt hölgynek ruháját tisztogatva, igazgatva még anynyi lélekjelenléte maradt, hogy megköszönje a segítséget, és bemutatkozzon. – Tamássy Izabella vagyok, és nagyon hálás a segítségéért, uram. Valószínűleg az életemet mentette meg. Köszönöm szépen – mondta kissé pihegve, miközben Hugó úr felé nyújtotta a rothadt avartól beszenyeződött csipkekesztyűt kezét. De a szennyes kesztyűt hamar lekapta a kézfejről, s úgy emelte föl. Hosszú, hullámos gesztenyebarna haja a szemébe csúszott, amit másik kezével félrehajtott, hogy láthassa mentője arcát. Hugó úr is illően válaszolt: – Hanzák Hugó vagyok, szolgálatára – és megcsókolta a feléje nyújtott kezét, miközben hosszan és mélyen nézett az ifjú hölgy éjfekete szemébe, a kezét pedig egy picikét hosszabban érintette. Ettől a lányka enyhén meghökkent, könnyű bizsergés futott át a testén, de bátran állta a tűző pillantást. Társai kérésére hazafelé, azaz a város felé vették az irányt. Még hallatszott, hogyan tárgyalják az esetet. Hugó úr jó hosszan nézett utánuk, majd visszaült a csárda teraszára, s rendelt még egy pikoló világost. A lányok pedig olykor vissza-visszanéztek.

A Fő utca polgárházai előtt a cselédek reggelente elsöpörték a lehullott gesztenyét és a megsárgult falevelet. Szinte minden házban dolgozott a városka perifériájáról való cseléd, szolgáló, mosónő, szakácsnő. Az udvarok hátsó részében levő, keskeny, téglás gangú kisebb szobák lakóinak nem volt lakásuk valahol a településen. A házak utcára néző magassírföldszintes részében lakott a tulajdonos, majdnem minden házban gazdag, magát jól bíró família: ügyvéd, orvos, fogorvos, bankár, föld-

birtokos, gyártulajdonos, állatorvos, gyógyszerész. A közöttük lévő kisebb épületekben iparosok üzletei, műhelyei álltak, közel a vásárlókhöz, megrendelőkhöz: kalaposüzlet, cipőgyári műhely, rövidárus bolt, rőfösáruval kereskedő üzlete, drogéria. A sarkokon álltak a szatócsboltok és a kocsmák. A többi iparos a mellékutcákba szorult, ott nyitotta meg műhelyét. Külön, szűk utcácskáik voltak a halászsoknak, külön, szélesebb a vízimalmok tulajdonosainak, de mind a folyó közelében.

A legismertebb téglaegető kemence meg a Kandlé-rét felének gazdája, Hess úr, a Fő utcán a legszebb házat építette magának. Jól ment a gyárának, és még a felesége, egy Schweller lány is szép hozománnyal, sok hold földdel érkezett a házba. Már rég érvényét veszítette a telepítési okirat kitétele, hogy iparosok nem rendelkezhetnek földdel. A gyárosok sok mindent igyekeztek másként értelmezni, avagy elfelejtetni. Hess urat még a város rabbija is megsüvegelte az utcán. A Hess-házzal szemben épült a Tamássy-ház, már-már palota. Hat szobája nézett az utcára, közöttük középen a szárazbejárat, az indadiszesre faragott einfurt kapu. A homlokzatot nem vakolták be, magából a selyemtéglából kialakított ablakpárkányok, oszlopimitációk, felső részükön gorgófejekkel, a kapu fölötti angvialomborművek, a talapzat ki-

ugró része domborúan alkották és emelték ki az épület eleganciáját. Tamássyék a leggazdagabb lakosok közé tartoztak, a helyi sörgyár részvényeinek is majdnem a felét ők birtokolták. Tamássy Gedeon úr nemességet is kapott a királytól, amikor a város felét előntő nagy árvíz után hatalmas összeget ajánlott fel új templom építésére. Nemesi előnévnek a város nevét választotta. Fiacskája még csak most cseperedett legénykévé. Első gyermekét, a szépen nevelt, tisztelettudó, erkölcsös lányát, Izabellát, igazán jól kívánta férjhez adni. Ki is szemelték a szülők a vőlelőt, a városi határban és a Telecskai-dombon ezernél is több holddal rendelkező Altmann családból. Altmann Egon ifiúr a keszthelyi Georgikonban sajátította el a gazdálkodás tudományát, s apja öröme bátran készült a nagy birtok irányításának átvételére.

Hessék is szívesen látták volna házukban újasszonyt a szépséges Tamássy Izabellát, csak hogy vérségi rokonságban álltak, a fiatalok másod-unokatestvéreként szerették egymást. Bár az ilyen házasságot nem tiltotta a polgári törvény, a városka papja nagyon vigyázott arra, hogy vérfertőzés ne történhesen a polgárok között. Elég baja adódott a városzéli cigányokkal, akik túl korán kerültek egymás közelébe, szerelmüket nem titkolva születték a porontyokat, s a

novella

keresztelővel sem sokat törődtek. Ha éppen kellett valamiért valamilyen hivatalos okmány részükre, akkor esküdtek meg a templomban is, és egyben a gyerekeket is megkeresztelték. Mind római katolikusok lettek, akár a város vezetősége és többi lakója.

A sörgyár másik tulajdonosa, az Amann család is kivetette volna hálóját a társtulajdonos gyönyörűséges leánykájára, s azután valahogy csak egyazon családevá lett volna a nyugodt megélhetést biztosító sörház. De a zsinagóga utcájának sarkán álló úri Altmann-ház feje vagy inkább az asszonya már jó előre hangosan hirdette, hogy a szépséges Tamácssy Izabella az ő menyüke lesz egy év múlva, jövő őszre, amikor betölti a 18. életévét. Tamácssyéknek ez ellen nem is lehetett sok kifogásuk, csak éppen a szülők egymás között, szinte suttogva, hogy még a cselédek se hallják, beszéltek arról, hogy Altmannék nemhiába laknak a zsinagógához közel. Ugyanis az úr édesanyjának, Spitzer Sárának a familiájában maradt még néhány idős nagynéni, akik nem katolizáltak, csendben megmaradtak a maguk ősi izraelita hitében, betartva annak előírásait, ünnepeit, s akiknek még az öreg sakter hozta el a kóser húst. Köztudott volt, hogy a zsidóság anyai ágon öröklődik, vagyis a magyar nemességet kapott Tamácssyék mintha egy kis-é ódzkodtak volna a gazdag német családdal rokonságra lépni. Csak éppen a babapusztai pazar kastély, az egész vidék legszebb palotája olyannyira vonzónak bizonyult, hogy szívesen látták volna lányukat annak úrnőjeként. A jóképű és mindig elegáns,

választékos modorú Egon úrfi igazi gavallér módjára udvarolt Izabellának. Míves ékszereket, a legfinomabb kölniket, szépséges virágcsokrokat hozott ajándékba, amikor látogatóba érkezett Tamácssyékhez. Ezt nem tehetette gyakran, ugyanis a város árgus szemei minden lépését figyelték, tetteit jegyezték. Csak azt nem tudhatták róla, hogy a saját autóján – alig volt még ilyen jármű a városkában – egymagában kiutazva a városból, általában a szomszédos, nagyobb város felé, hova és miért megy. A házbeliék szerint Babapusztára ment, a remekbe sikerült szecessziós kastélyba, hogy az ottani gazdaságot ellenőrizze. A többi dolgáról pedig nem beszélt senkivel. Neki várnia kellett. Hát várt. A szomszédos nagyobb város búvköre segítette a fiatallembert ebben.

Tamácssy Izabella egyre szebbé, egyre nőiesebbé vált. A városban talán mindenki kedvelte, meg jó néhányan irigyelték is. Szép volt, gazdag, mindenkihez kedves, aranyos társasági hölgy. Sok barátnőjét szívesen látta téára, délutáni zsúrra, illetve bátran ment velük sétálni, kirándulni, még táncmulatságra is, de oda csak az édesanyja kíséretében. Szerette a vidámságot, s körötte is mindig vidám hangulat uralkodott. Egy virágszál, akinek lényén mindig ragyog a napfényes ég. Csak a szívébe nem látott senki. Mint a virágüzletben a rózsabimbó: hajszálvékony aranydróttal összekötötték, hogy ne tudjon teljes mivoltában megmutatkozni. Magában hordta a titkát, és várt. Várta, hogy a jövő ősszel ismét hullani kezdjen a gesztenye.

tárca

KANIZSA 22

1792-t írtak akkor – tehát 230 évvel ezelőtt –, amikor az Úr, nyilván véletlenül vagy unalmában, letekintett e mocsaras, maláriavészes picinyke földrésze, amelyet Bácska névre keresztelt a köznép, és látva e nyomort, megsajnálta őket (őseinkben talán bennünket, kései utódokat is), s úgy döntött, *egy*, a bécsi udvar által már idehelyezett Kiss Józsi nevű – katonai kiképzésen is átesett – „hydraula, geometra et architectus”-nak sugallja: segítsen már e kicsiny *világban* szenvedő és vergődő – sváb, magyar, szláv – népeken, és tegye élhetőbbé itteni létüket.

Vasút sem létezett még ekkor, kocsitak is csak kátyúsok, így hát többnyire lóháton, ám *iránytűvel* és mérőléccel, korán sötétedéskor pedig *fáklyával* a kezében járta Józsi testvérünk e vidéket, bebarangolva a Duna és Tisza közét, Apatintól és Bezdántól Földvárig és Óbecséig, de nem hagyta ki az Ada–Zenta–Kanizsa vonalat sem, s úgy döntött, ha az Úr már *tájszabászat*tal bízta meg, tesz egy mérész javaslatot. Amit iránytűvel és mérőléccel bemért, és bizonyította, hogy ha e két folyó közötti vízszintkülönbség 3,5 méter, akkor megfelelő csatornázással és zsilipezés-

sel le lehet csapolni ezeket az átkozott mocsarakat is, ezáltal termővé tenni a földeket. Ami pedig az udvar számára mégiscsak sokkal fontosabb lesz: 160 kilométerrel le lehetne rövidíteni a vízi utat a Kárpátok és Bécs között. Ez viszont azt is jelentené, a dereglyéknek a folyásnak lefelé emberi vagy lóvontatással 10–12 nap, fölfelé pedig 20 nap a megtakarítás.

A só, a fa, a gabona és a puskaporhoz szükséges szén, kén és salétrom (ezt ma kálium-nitrátnak tituláljuk) főleg a Kárpátokból érkezett, s tudta, a bécsi sókonszern egyik tulajdonosa nem más, mint Kempelen Farkas, aki, igaz, a boszorkányos sakkozógép megszerkesztésével vált világhírűvé, de bizonyára személyes üzletet is lát e megálmódott tervben. Be is bizonyosodott, hogy Kempelen, matematikus lévén, vállalta a leendő zsilipek megépítéséhez szükséges számításokat.

Lerövidítve a mesét (hogy az 1800 karkert ne túlságosan lépjem túl), idén van pontosan 220 éve annak, hogy ez a Ferenc császárról elnevezett hajózható vízi út elkészült, s az egykori mocsaras közép-bácskai föld a mai Európa egyik legtermékenyebbje lett.

De Józsi testvérünk mindezzel nem elégedett meg, mert miközben főleg rabokkal ásatták a csatornát, ő maga templomot és paplakot tervezett Szenttamásra és Kucorára, iskolaépületeket és tanítólakásokat Zomborba, Cservenkára, Óverbászra, Torzsára, majd – s ezt már Valkay Zoltán építész-mérnöktől tudjuk – Zentára, Kanizsára, Martonosra és Óbecsére is, vendégfogadót pedig a temerinieknek. Szabadkán a régi városháza renoválása is az ő keze munkáját dicséri, amire azért volt szükség, mert az egykoron megépített község-házának a faskamraként használt pince fölötti kemencéi gyulladásveszélyt jelentettek, azaz *éghetőség* fenyegette a teljes jobb szárnyat.

Malmokat is tervezett, száraz- és vízimalmokat, s ha már itt vagyunk Kanizsán, mondjuk el, hogy a mai napig megvan annak a tervrajza, ahogyan ide 1794-ben sörházat és pálinkafőzdét tervezett. S nem is akármilyet. A malomkő itt a malátaörlés szerepét töltötte be, de meghatározta a 45 bécsi öl, azaz 113 méter hosszú és 15 méter széles épület minden helyiségét is. S miből állt ez az épületkomplexum? Malátacsíráztatóból, a sörfőző mester és a molnár konyhájából,

két szobájából és éléskamrájukból, a kádár és a sörházi szolga lakásából, sörs- és cefreerjesztőből, sörraktárból, pálinkafőzőből, az épület végében szárazmalomból, mellette istállóból, kocsiszínból, fészerből, az udvarról nyíló padlásfeljáróból, valamint egy kinti kútból és a kert végében két WC-ből.

Helytörténészek, fáklyát, iránytűt kézbe venni, s felderíteni, hol is lehetett ez az épület meg mindaz, amivel Kiss Józsi testvérünk, a „hydraula, geometra et architectus” megköszönte az Úr beléje vetett bizalmát, s azt is, hogy élete végéig, azaz 1813-ig a bács-szerémségi evangélikus püspökség főgondnoka maradhatott. Mert ellenlábasai, kortársai még a csatorna építése közben, nyilván irigységből, leváltották a csatornaépítési konzern éléről, és száműzetésbe kényszerítették. És ekkor verseket írt, majd megtervezte saját verbászi síremlékét – a zsilip fölötti Telecskai-dombok legmagasabb pontjára, ahol kriptájában ma is nyugszik. Megőrzött emlékiratát a következő latin közmondással zárta: Fax beni, dolebis! Azaz: Tégy jót, megbánod!

(Hogy is hangzott az idei írótabori feladvány? „Iránytű és tájszabászat – Fáklyával egy éghető világban.”)

Bordás Győző

novella

ÁRVACSALÁN

1. Amolyan beszélgetős szombat estefelé volt, amikor a mondatoknak nincs élük, s a szavak, mint simára csiszolódott kavicsok a part szélén, lassan ide-oda görgöttek. Élvezték a meggyfa alatt a nyáreste hűsét, árnyékát, mely ráborult az udvarra, kertre. Senki sem szeretett volna ütköző-egyezkedő témába kezdeni, mint máskor, ha összejöttek; többnyire sok volt a megbeszélendő, és nem ment mindig simán. Amióta Sándort egyik napról a másikra elvitte a szíve, Földiné kétszeresen fájlalta, hogy háromfelé van a család: Emma a városban nevelte az unokákat, Anna egy másik városban bújtta a héber és latin szövegeket, és írta zaklatott, a család számára érthetetlen verseit. Nyaranként azonban egyszerre lepték el a szép kontyú Mária nagymama házáat: a szabadságba szabadtul unokák sosem tudtak betelni a vigyázz, oda ne menj, siess, azt nem szabad! nélküli napokkal, s ezek a mezítlábas szünetek, a gyerekzsivaj felülírta a magányossá vált Mária asszony napjait.

2. Azon az estébe hajló délutánon ki-ki a maga módján élvezte az együttléteket. A gyerekek a gyomos kertben nyaggatták Latyakot, Emma két korty kávé közt elejtett egy-egy mondatot a horvát tengerpart egzotikus konyhájáról: a fekete kagylóról, a szélben szárított pršutról és a sötétvörös prošekről. Anna, mint mindig, a körmét rágta, s az elvadult kertet, a hátsó udvar hívatlan, kiszámíthatatlan, rakoncátlan növényeit nézte borongva, mely kert az igényes gazda halála óta a maga külön törvénye szerint szülte-dajkálta-nevelte málnabokrait, s adott otthont hívatlan porcfűnek, meténgnek, zsírparának, bogáncsnak, ökörfarkkó-

rónak. Mária asszony leengedte kontyba tűzött hajfonatát, lánya nyaralása a saját fiatal napjaira emlékeztette, a partot és sziklákat ostromló, csapkodó, sós hullámokra, a kagyló, a pršut, a prošek ízére. Az udvart, a kertet csak nyűgnek érezte, nem volt, aki felássa, bevesse, a füvet lekasználja, a gyommal leszámoljon – az egykor gondozott kert most ellenségévé vált a hátának, karjának, pénztárcájának. – *Épp ez a vadság, ez a csodálatos benne* – mondta egy alkalommal Anna. – *Annyi illat és szépség árad belőle! Nem érzitek?* – Mire mindenki elhallgatott, rámeredt, Anna meg rágni kezdte a még rágható körmeit.

3. Emma felállt, hogy vacsorához mozgósítsa a gyerekeket. Mária asszony a kisebbik lányához fordult:

– Pannikám, nem sikerül megszoknod a körömrágásról? Néha már azt hiszem, nem is akarsz... – kérdezte szelíden.

– Nem megy – felelt Anna, s elnézett anyja feje fölé.

– Engem nem zavar, a lányom vagy! De huszonnyolc éves korodra – enyhén szólva – mindenki furcsállja.

– Tudom, anyu! De hidd el, mindent megpróbáltam!

– Csak a pszichológust nem. – És teleszaladt a szeme könnyel.

Anna megölelte.

– Ne emészd magad, anyukám. Majd lesz valahogy.

4. Anna korán kelt, s térdén a Van Gogh-füzetével, melynek borítóján a napraforgó másolata volt, kiült a csillogó, vízgöngyökkel megszórt kertbe. Az udvart és a kertet mind nagyobb darabon érte el a szomszéd felől emelkedő nap, és egyik pillanatról a má-

sikra, a szeme láttára szívódott fel a sok ezer apró ezüst. *Mindenki, akihez ragaszkodtam, ugyanígy, egyik pillanatról a másikra tűnt el* – gondolta.

Ült a meggyfa alatt veszteségei terhe alatt, vörös ujjait nézte, körmeit már tövig rágta, minden ujja hegye sajgott.

– Valóban nem szép látvány – gondolta reményvesztetten. – Segítség nélkül nem tudok leszokni róla.

5. Nyílt a teraszajtó, Emma a kislány kezét fogva, feldúltan lépett ki:

– Elviszem a kocsit. Hazamegyek a gyerekekkel. Kittinek orvosra van szüksége.

Anna éjjel hallotta a köhögést, a kislány sírását, a jövés-menést, de szobájában maradt. Emmából mindig indulatot váltott ki, ha valamelyik gyerekével kapcsolatban tanácsot adtak neki, vagy akár együttérzést mutattak. Előző nap a kislány tüsszögött, később már köhögött is, hajnalban sípolva szedte a levegőt. Arca elvörösödött, felduzzadt, folyt a könnye, szeme bedagadt, nehezen lélegzett. Amikor megjöttek, még nem volt semmi baja. Emma akkor azt mondta bosszúsan: ez a sok vakság gyom itt körülöttünk, nem tudom, mi lesz Krisztikémmel. Szerencsére mindig nálam van a gyógyszerem, asztmapumpája.

– Béla itt marad. Anyuval majd eldöntik, mi legyen a kerttel, udvarral. Mert vagy a kert, vagy az unoka!

S már a kocsiból szólt ki:

– A költségeket vállaljuk, de te is beszálhatnál.

6. Anna sejtette, hogy a tenyérnyi vadonak vége. Az udvart, a kertet majd kitisztítják, felásatják, s bevetik valami hazai fűmaggal. És a fű közé piros vagy fehér téglából lépegetőt raknak, meg néhány apró, kör alakú virágágyást alakítanak ki anyja nagy fejű, rövid szárú tulipánjaiból. Annát ugyan nem zavarta a vad udvar állapota, sőt az sem, hogy esők idején a víz megállt a közepén, s nehéz volt kimenni a fészerbe tűzrevalóért. A ősztől tavaszig özönvízzerű esők áztattak mindent, csizmában cuppogott, akinek hátul akadt tennivalója, bele-süppedt a cipő, a papucs a gyomos fű alatti sárba. De Annának így is megfelelt. Majd kijavítja a természet, amit elrontott, ha ez egyáltalán el van rontva. Emma azonban nem kockáztatott, ő a célszerű megoldásokat kedvelte.

7. Anna nézte a buja növényekkel teli rendelőben a falon függő reprodukciókat, melyek közt egy eredeti Cserniket meg Mauritsot is felfedezett. Fáradt volt, és kedvetlen, részben az utazástól, részben elhatározásától. Már azt fontolgatta, hogy nem kellett volna ide jönnie, feláll és elmegy, amikor belibbent az apró termetű, ba-

baarcú pszichológusnő. Mint egy kamaszlány, futott át az agyán: ő tudna rajtam segíteni? Inkább el lehet képzelni róla, hogy játszik, mondjuk, *árurom a fámat*, vagy mezítláb tocsog egy nyári zápor után a vízben, vagy négylevelű lóherét keresgél a fűben egy fiúval...

– Van körülbelül ötven percünk – mondta a pszichológusnő –, hogy egy kicsit beavasson, milyen kérdéssel, problémával fordul hozzám. Kérem, meséljen, én majd közben kérdezni fogok.

Annának egyetlen pillanatban, egyszerre jutott eszébe összes gondja, s nem tudta, hogyan kezdje. A torkában gombócot érzett, attól tartott, elsírja magát. Szó helyett szétnyitotta tenyerét, és kinyújtott két kezét az asztalra helyezte. A pszichológusnő elé.

– Értem – mondta az. – Mikor kezdődött?

Anna napra pontosan tudta, hogy Dani mikor rohant át a zeb-rán, miközben az emeleti ablakból lelkesen szurkolt neki az osztály: beér-e még a matektanárnő előtt? Ő nem állt az ablakba, Daninak mellette volt a helye, a padban várta. Aztán csak az ablaknál állók sikoltozását és a mentő szirénáját hallotta, s mire lerohant, Danit már elvitték; ő szétszóródott füzetét, könyveit keresgélte, és csak az egyik bakancsát találta meg. Tamás is váratlanul lépett ki az életéből, este még megbeszéltek a másnapi színházat. De hiába ácsorgott a színház karcsú oszlopai alatt; éjjel a szülei kimenekítették külföldre. Akkor már rágta a körmeit. Az enyhén kopaszodó Zsolt éppen csak kiemelte őt a depressziójából, de rögtön választásra is kényszerítette: nősülni akart, otthont, családot, gyerekeket szeretett volna mielőbb. Anna meg éppen akkor tájt szeretett bele Trója sok ezer éves tégláiba is, és választania kellett az ógörög nyelv, a hieroglifák, a romok és a magasodó homlokú férfi közt. Gyötrődött, nem tudott dönteni. Zsolt helyette is határozott: üzenet nélkül, egyik napról a másikra lelépett. Három hónap múlva az apja tűnt el: Anna kórházban feküdt, s mire felgyógyult, már csak a kolumbáriumba zárt hamvai várták.

Hazafelé menet arra gondolt: olyan volt, mint amikor kislánykorában anyja felfejtette vele kedvenc kopott gyapjúpulóverét; óvatosan, sorról sorra haladt, hogy el ne szakadjon a szál, s ha mégis, szinte csomó nélkül kellett összekötnie. Kardigán lett belőle.

– Akár az új! – kínálta rábeszélőn az anyja. – És szebb is, mint a régi!

De Anna mindössze egyszer vette fel. Nem tudta megszokni.

8. Ültek a meggyfa alatt, a betonpadokon, melyekre Mária asszony puha kispárnákat hozott ki. A gyerekek hátul, a kert helyén, a betonpályán rohangásztak, ostromolták a kosárlabdapalánkot.

Emma a pesti kulináris élményeikről mesélt, Béla meg a vitájáról a munkásokkal: a kőlapokat nem jól rakták le, az élek nem simultak pontosan egymáshoz.

– Nekem úgy tűnik, szép munkát végeztek – felelte a panaszra Mária asszony.

– Még hogy! A résekben megtelepedhet a gyom! – jósolta Béla.

– Azzal már nem lesz nehéz megbirkózni – nyugtatta anyósa, és a férfi vállára tette a kezét. – Egy kis gyomirtóval el lehet intézni. Derék munkát végeztél. Köszönöm, fiam, nagy gondtól szabadítottál meg. Gyönyörű lett minden.

Anna végignézett a tavalyi kert és udvar helyén: tiszta, szürke, majdnem fehér volt minden. Itt most már nagy esők idején is bosszúság nélkül ki lehet menni az udvarra, a cipő nem ragad majd a sárba, nem kell többé kertet ásni, udvart kaszálatni. Emma fehér nadrágja nem lesz tele kimoshatatlan fűfoltokkal, Mária asszonynak meg még az őszi leveleket sem kell összegebrelyéznie, mert csak a meggyfa maradt. Sehol egy tenyérnyi föld, sehol egy szál gyom, itt már nem virágzik egyetlen katángkóró, törpeíríz, pénzecske, ibolya, és ő sem érzi többé a vaddohány kábító illatát, nem lesz otthona vérehulló fecskefűnek, boglárkának, piros árvacsalánnak. De talán-talán majd a szél erre fújja a porcfű, a jégtarack, a tippán vagy ecsetpázsit apró magvait, s beszórja a kőlapok közé, a résekbe, s anyja esetleg mégsem irtja ki. Falusi lány lévén voltaképpen szerette a kertet.

A gyerekek felé figyelt: Kitti nem köhögött, talán ez az egyetlen jó, ami ebből a nagy természet-átrendezésből született.

9. A fa alatt ülők bementek egy tévésorozatra. Anna felnyitotta a térdén fekvő Picasso-füzetet, borítóján a töredezett arcú, lófarkas lány képeken másolatával. Majdnem üres volt. Egy évig járt a pszichológushoz, az idő alatt alig írt, két verse jelent meg. Ahogy át-pörgette a füzet lapjait, az Irodalmi Szemle kritikái rovatából kivágott néhány mondat esett ki közülük. „Szívszorító Földi Anna két új verse. A finom, érzelmeit elemi erővel megmutató, szenvedést is felvállaló, olykor indulatos, nagy érzelmi skálán létező költő eltűnt. Mintha mázsás betont helyezett volna rá valaki, hogy csak egy egész kis része, csak egy-egy szó hallatsszon ki alóla, hogy az indulatok, a szenvedés, fellobbanások a mélyben maradjanak, s ott összemósódjanak, az egykor képlekeny lélek e két versében me-rev, szürke, szabályos.”

Bosszúsan összecsapta a füzetet. S azon töprengett, hogy melyik körmet, a sötétkék, piros, almazöld, püspöklika vagy barackszínűt emelje-e szájához, vagy inkább bemenjen ő is a tévésorozatra.

Mirnics Zsuzsa

ÉVEK ÉS NAPOK

„Vannak nehezen járható s hepehupás napjaink, amelyekre csak végtelen hosszú idő alatt tudunk felkapaszkodni, s lefelé hajló napjaink, amelyeken énekelve s teljes sebességgel futunk végig.”

(Marcel Proust: *Az eltűnt idő nyomában*. 1974, 386.)

Az idő múlását mindenki máshogyan éli meg, így a nagyon is véges, emberléptékű napokét is. Grecsó szerint kegyetlen kapcsolással vágtatnak az évek, ám Esterházy szelidebbnek látja azok múlását, és iszkolásukról beszél, míg Proust egész egyszerűen nyomába ered az eltűnt időnek. Micsoda gondolkodás- és szemléletbeli különbségek. Talán jobb nem szaporítani tovább az időről alkotott véleménypéldákat. Vagy mégis? Szerénytelenül a sajátommal folytatom. Arra gondolok, hogy ott a magunkba zárt idő, amely már nem vágtat, nem iszkol, és nem tűnik el, mert őrzi az egyéni emlékezetet. De mi van akkor, ha az időt őrző emlékező – mivel az emberélet véges – nincs többé?

Magam például többnyire írásba foglalom az időt. A napok, napjaim jó része naplőbejegyzéssé merevedik, mégis úgy gondolom, mindentől függetlenül, a szárnyas idő repül. Egy kis ideig velünk, de jobbára nélkülünk. Az idő tehát múltot előtűnt és múlik velünk, majd utánunk is azt teszi... Vég nélküli a folyamat, amit talán csak az ember érzel tudatosan.

Akárhogy is van, a sorjázó napok, hónapok, esztendőök nyomot hagynak világon és rajtunk, embereken egyaránt. Az arcok barázdáltak lesznek, vannak, akik megöszülnek, s bölcs öreggéválnak... Elvileg magam is az öregség felé lépdelek, tele kételyjel, mármint a bölcsességet illetően. Főként akkor bizonytalanodom el, amikor olyan életpályáról lesz tudomásom, ami arra figyelmeztet, hogy az ember semmit nem tanul a múlt évek alatt. Hagyja, hogy behajszolják, majd később megismételtesék vele azokat a hibákat, melyekről úgy gondolta, hogy további életében már hasonlókat sem követ el, nemhogy ugyanazokat, hiszen bölcsőbbé lett. Aztán mégsem úgy alakulnak a dolgok.

Mindez a délelőtti szöszmötölés idején, a világhálón való böklászás közben jutott eszembe, egy hajdanvolt, magyar kanizsai ügyvéd életének sarokpontjait keresgélve.

Batta Péter évtizedekké terebélyesedő napjai

Nézem a fotót. Rajta a Batta család. Az ügyvéd úr elegáns, sűrű öltönyben, mellénye gomblyukában óralánc – polgári attitűd sugárzik a tekintetből, testtartásból, öltözékéből –, bajusza alatt mosolyogva, kisebbik lányát bal kezével szelíden magához vonja, öleli. Piroska hajában a kordivat szerinti óriási masni van, olyan, akár egy túl nagyra nőtt pillangó, amelyik éppen a gyermek fején gondolt megpihenni.

A kislány mellett felesége ül, szelíden, ékszer nélkül, de elegáns ruhában, mosolyogva néz a fotográfus lencséjébe. A nagyobbik Batta lány, Júlia, akit *Babynak* becéztek, anyjához simulva, mosolygós arccal áll. Az ő hajában is egy nagy fehér masni.

Műtermi kép, festett háttérrel. Bábos mellvéd, oszlopokkal. Barokkos hangulat. Talán éppen Krischer Ede masinája

eléült le a család. Egy boldog, kiegyensúlyozott család, pedig addigra már mennyi minden történt velük, együtt és külön-külön is!

A férj Gödöllőn született 1881. október 15-én. Apja, idősebb Batta Péter vincelér volt az aszódi javítóintézet szőlészetében. Fia Aszódon járt elemibe, a fővárosban gimnáziumba, jogi egyetemre. 1909. november 29-én sikeres ügyvédi vizsgát tett Budapesten. Majd egy év múlva már a Szabadkai Ügyvédi Kamara tagjaként irodát nyitott Magyaránizsán. Megfejtetetlen rejtély, miért éppen a Tiszaparti kisvárost választotta élete helyszínéül.

Néhány évvel később, 1914. május 2-án Apatinban feleségül vette a szépményű Júlia kisasszonyt, Szavadill József nyomda- és kiadótulajdonos leányát.

Ahogy az akkoriban illett, mondhatni, dukált módosabb polgári körökben, a fiatalok nászútra utaztak, méghozzá a távoli Franciaországba. Csakhogy közben Szarajevó városában egy bizonyos Gavrilo Princip lelőtte a trónörökösöt. Így aztán beállt a hadiállapot, és az ifjú férjet Marseille-be internálták, majd Toulonba. 1916-ban már Barraux várában raboskodott, ahonnan csak 1919 karácsonyán térhetett haza a családjához. Mire a városba ért, lánya már négyéves volt. Ókanizsán pedig szerb katonaság tartotta fenn a rendet, ami jelezte a közelgő impériumváltást.

Batta Péter kiállós fajtából való volt, nem települt vissza a maradék Magyarországra, pedig optálhatott volna, hiszen gödöllői születésűként mindez jogában állt.

Maradt, s igyekezett a kisebbségi létbe került nemzettársait segíteni. Akár jogi tanácsokkal, akár konkrét ügyintézésel, akár a vidéki magyar kulturális autonómia harcosszervezőjeként. Politizált is, az Országos Magyar Párt helyi elnökeként. Két évtizedet áldozott életéből az általa megfogalmazott célok megvalósítására. Nagy álma volt egy vajdasági magyar néprajzi múzeum felállítása.

Cikkeket, tanulmányokat írt, sőt a szépirodalomban is kipróbálta magát! Tessék fellapozni a Kalangya folyóirat 1930-as évekből évfolyamait. Sokrétű tevékenysége mellett tagja az Ókanizsai Gazdakörnek, a Katolikus Körnek, a kaszinónak, a lövészegyletnek és a Szentleky Irodalmi Társaságnak.

A kisváros művelődési életét a Katolikus Körben szervezte. Népegyetem címen felolvasóesteken ismeretterjesztő írások hangzottak el, helybeli egyetemisták olvasták fel a Reggeli Újság Közművelődési Tanácsának előadásait. Nagyobbik lánya, *Baby* ekkor már gyermekdelutánokat rendezett, melyek az esti felolvasások előtt zajlottak. Minderről a Bokrétaban, a jugoszláviai magyar műkedvelők almanachjában olvashatunk, amely 1940-ben jelent meg.

Aztán, mire az évtized végére országos szinten is sikerült szervezett keretek közé terelni a magyar kulturális életet, megvalamelyest kiteljesedett a polgári életvitel a kisvárosban is, ahol családjával élt, jött az újabb háború. S a háborúval megérkeztek a honvédcsoportok, nyomukban pedig a magyar királyi közigazgatás.

1942-ben Palánkára nevezte ki az igazságügy-miniszter közjegyzőnek, ahonnan 1944-ben családjával együtt elmenekült. Talán mondani sem kell, hogy mindenüket hátrahagyva, csupán életüket mentették. Egy rövid ideig tata-óvárosi

rokonoknál húzták meg magukat, majd Kecskemétre került a család, ott volt segédjegyző az ügyvéd úr.

Sanyarú évek következtek. A háború utáni fiatal magyar demokrácia alig pár évet működött csupán.

Batta Pétert a választási csalások évében, 1947. május 30-ai hatállyal Pécsváradra nevezték ki közjegyzőnek, ahonnan már a népi demokrácia belügyminisztériuma bocsátotta el 1950. december 31-ei hatállyal.

Ám ez még mindig nem a történet vége. Batta nem hagyta az igazát, folyamodványt írt, nyugdíjazást, végkielégítést, méltányosságot emlegetett, remélt... Tanúkat vonultatott fel, olyanokat, akik Magyaránizsáról menekültek. Írásos vallomásaik nem segítettek a pozitív végkifejletben. Az új hatalom mindent megtagadott – sem ügyvédi praktizálását, sem délvidéki közjegyzői szolgálatát nem vették figyelembe –, így hatvankilenc évesen fizikai munkás lett, hogy eltarthassa feleségét és önmagát. Tíz évig dolgozott a Betonútépítő Vállalat komlói telepén raktári segédmunkásként. Akkoriban sok hozzá hasonló, pallérozott elme tengette életét nyomorúságos körülmények között. 1960. január 22-én hunyt el.

Napjainkra már – legalábbis a sírfelirat erre enged következtetni – az egykor Magyaránizsán kiteljesedett Batta család tagjai a pécsvárad-i temetőben aluszszák örök álmukat. Erről tanúskodik a sűrű szöveg, amelynek kezdőformulája Jézus szent voltára utal: I H S / Édesanyánk / BATTÁ PIROSKA / 1921–1991 / Dr. BATTÁ PÉTER / KÖZJEGYZŐ / 1881–1960 / Dr. BATTÁ PÉTERNÉ / SZÜL.: SZAVADILL JÚLIA / 1893–1969 / BATTÁ JÚLIA / MAGYARKANIZSA / A HARCOT / MEGHARCOLTAM / MAGYARSÁGOMHOZ / HŰ MARADTAM.

Egy napom

Az augusztus közepi hétvége szombatján Baranya vármegyébe kirándultunk. Noha laza programot terveztünk, mégis elég strapásra sikeredett a nap. A nyár szerencsére kegyes volt hozzánk, s hevé visszavette, sőt a délelőtti folyamán a Mecsek lábánál a pécsvárad-i apát szemerklő, langyos esőben fogadott minket.

Ismeretségünk igencsak friss volt, hiszen napokkal az utazás előtt, lázas kapcsolatkeresés folyamánként jutottam el hozzá kéresemmel: mutatná meg Batta Péter sírját! Volt olyan kedves, nem utasította el okvetetlenkedésem, habár neki is a temetői regiszterből kellett kibogarásznia, merre nyugszik Kanizsa egykori jeles polgára.

Szinte percre pontosan tíz órakor érkezünk a településre, és a megbeszéltek szerint a 13. században épült gótikus temetőkaporna előtt vártunk apát úrra, aki magával hozta a sírkert térképét. Néhányszor bele is tekintett, mégis bámulatos gyorsasággal értünk egy régi rész dombaljához, ahol elég spártai körülmények között ugyan, de áll még a Batta család sírköve.

No, szóval eső! Vagy bátor ember Antal Géza apátplébános, aki esőkabát nélkül jött a találkozóra, vagy ismeri a kisváros időjárását, s tudja, melyik borulásból lesz kiadós eső, melyikből zápor, és melyikből komolykodik, ám elvonuló felhők csupán.

Klamár Zoltán

Mondanom sem kell, hogy a magyar kanizsai különítmény családom tagjaiból verbuválódott. Talán közhelyes, de nemzetiszín szalagot kötöttem az addig csupasz keresztre, majd imádkoztunk. Két unokám kissé megilletődve álldogált apjuk és nagybátyjuk mellett. Az imát érdeklődéssel figyelték, miközben hol nagyanyjukra, hol rám, hol anyjukra néztek. Mi mondtuk a *Miatyánkot*, *Üdvözlégyet* apát úr vezetésével. Csak reménykedni tudok abban, hogy végre békére letek a hányatott sorsú család tagjai.

Elmentünk a templomba is, ahol a szíves kalauzolás közben megtudtuk: a ragály előtt kétszázötvenen látogatták a miséket, ám mostanság jó, ha ötödannyian vannak.

Tréfásan megjegyezte a huszonnégy éve Pécsváradon szolgáló pap, hogy az elmúlt ezer év alatt annyi változott, hogy kezdetben tíz falu népe járt egy közeli templomba, ma meg egy plébános jár tíz falu tíz templomába!

A meredek domboldali utat a kálvária stációi és a perzselt lombú vadgesztenyék szegélyezik. Zörgő, száraz leveleik őszidéznek a nyárba, miközben a pécsvárad-i apátság altemplomához gyalogolunk. Az épület Árpád-kori, innen indult Asztrik apát Rómába, hogy elhozza István számára a koronát. A monostort már IV. Béla építtette át erősséggé, de csak a bencések védelmében vették fallal körül az apátsági épületeket. Mert hát nemcsak a tatároktól kellett tartani, hanem gyakran a népharagtól is. Cselszövések, ármány, bosszú az akkori mindennapok része volt. Kellett hát a fal! Mindezt, nagyon türelmesen és rutinosan, egy nyugdíjas pedagógus is elmondta. A két unoka csak pislogott, majd amikor a „kútban” meglátták a bedobott pénzeket, felcsillant a szemük. Volt apróm, így ők is dobhattak érmét a sok lent lévő közé, sőt a csörrenéskor kívánhattak valamit... Valamit, ami a későbbiekben teljesülni fog. Erre a hely maga a garancia!

Gyorsan pergett a pécsvárad-i nap, szinte kifutott alólunk. A vége – ahogy Proust mondja – lefelé hajolt a temető és az apátság szegélyezte délutánban. Bence, bennünk volt egy kicsit Magyaránizsa is. Ám mindezek ellenére valahogy mégsem tudtam énekelni búcsúztatni a dimbes-dombos-lejtős napot.

interjú

TANÚSÁGOK ÉS TANULSÁGOK

Mihályi Katalin

Kölnei Livia hitről, a példa erejéről, a konzervatív feminizmusról

Kölnei Livia író, a magyarországi Képmás magazin online kiadásának felelős szerkesztője és közéleti rovatának vezetője, a talita.hu keresztény női portál egyik alapítója. Tizennyolc évvel ezelőtt jelent meg „Az igazat mondd, ne csak a valódit” című beszélgetőkönyve Eperjes Károllyal, amelyben a színművész hitéről, a keresztény ember szerepvállalásáról, az álművészetéről és az igazi művészetéről mondta el gondolatait. A kötet hihetetlen sikert aratott, azóta két évente újra és újra kiadják, hiszen az olvasók keresik, igénylik. A palicsi Nyárhangoló Fesztiválon nemcsak Eperjes Károlynak a 20. századi, Istent kereső magyar költők műveiből készült estjét láthatta/hallhatta a közönség, hanem a róla, vele készült beszélgetőkönyv kapcsán tartalmas egy órát tölthettek el az érdeklődők Kölnei Líviával is.

Mi a kötet sikerének, töretlen népszerűségének a titka?

– A siker titka, hogy egy nagy egyéniség van a középpontban, Eperjes Károly, a magyar színjátszás megkerülhetetlen figurája. Az embereket érdekli ez a vele készült beszélgetés, ezért újra és újra kiadják a könyvet.

Kellenek a példák, a példaképek.

– Az emberek igénylik a példaképeket, szeretik sajnos a negatív, de szerencsére a pozitív példaképeket is követni. Egyébként a fiatalok már egészen máshol keresik az ideáljaikat. Ők már nemigen vesznek kézbe például egy magazint, hogy elolvassák. Mi a Képmás magazinnál azt tapasztaljuk, hogy az online kiadás fiatalabb korosztályt ér el, mint a nyomtatott kiadvány. Ám az igazán fiatalok, a tizenévesek, kora húszévesek egészen máshol, a közösségi médiából tájékozódnak, a TikTokot nézik, őket már csak nagyon közvetetten tudjuk elérni.

Tizennyolc év után mi az, ami más lenne, ha most készítené ezt a beszélgetést Eperjes Károllyal?

– Kezdő újságíró voltam, amikor ez a beszélgetőkönyv készült Eperjes Károllyal, nagy tiszteletben tartottam őt, és kevésbé mertem a magánéletéről kérdezni. Nem azért tennék fel ilyen kérdéseket, hogy vájkáljak abban, hanem azért, mert egy keresztény példaképhez hozzátartozik az is, hogy hogyan küzd meg a magánéletében az őt érő kísértésekkel. Kérdezném a házasságáról, például arról, hogyan ért be az ő személyisége a párkapcsolatában. Kérdezném a gyerekeivel alakuló kapcsolatáról, hogyan tudta átadni a hitét, hogyan látja: ha el is távolodik egy gyerek, vissza tud-e később találni, és ennek érdekében hogyan kell egy szülőnek viselkednie. Ezt már mind megkérdezném, az más kérdés, hogy mennyire válaszolna. Ám azt hiszem, egy ilyen hosszas beszélgetésben könnyebb ezekre kitérni, mint egy rövid interjúban.

A közelmúltban 10-15 tizenéveseknek szóló könyvet olvastam. Amikor olyan kötetről beszélgetünk, amelyben egy

nagy művész a hitéről vall, bevillan, hogy csupán a kötetek egyikében olvastam olyat, hogy a főhős éjféle misére ment a családjával. Holott hiszem azt, vannak vallásos tizenévesek is az említett művek olvasói között. Eperjes Károlyban az a megnyerő, ahogyan föl-vállalja a hitét, ahogyan vall róla. Az irodalmi alkotásokból, a fiataloknak szóló művekből hiányoznak ezek az értékek.

– Eperjes Károlynak van egy, a 20. század istenes verseiből összeállított irodalmi műsora. Ha szeretne egy hasonló összeállítást a 21. század istenes verseiből, sajnos nem nagyon tudna mihez nyúlni. Egyértelműen ösztönözni kellene a keresztény jellegű, kamaszoknak szóló művek kiadását. A kisebbeknek inkább vannak ilyen kiadványok, például bibliai átfirt mesék, de a kamaszoknak nincsenek. Kimondottan kamaszokról, iskoláskorúakról szóló regényekre lenne szükség, akik között van olyan, aki felvállalja a hitét, és aki meri a társait is szembeállítani az istenhit kérdéseivel. Ösztönözni kellene, hogy ilyen művek is szülessenek, hiszen vannak keresztény szerzők, akik írhatnának ilyen könyveket.

Ha a kamasz nem talál olyan könyvet, amelyből szellemileg táplálkozik, nem biztos, hogy felnőttkorában regényvagy versolvasóvá válik.

– Ezért kellene a jó írott szépirodalmi alkotások. Ám azért ne vessük el azt se, ami az ő műfajuk, gondolok itt a videós műfajokra, rövid videók a TikTokon vagy a hasonló közösségi médiumokban. Itt is jelen kell lenni jó tartalmakkal. Egy bizonyos fokig ki kell szolgálni azt a közönséget, hogy nekik nem annyira az irodalomra van szükségük, hanem például a videókra, mert ők képekben gondolkodnak, és ebben is értékes tartalmakat kellene nekik adni. Csak ehhez érteni kell. Nagyon nehéz egy újságírónak, írónak olyan tartalmat alkotni, amit valójában a tizenévesek értenek és hoznak létre. Ehhez tizenéves, húsz év körüli újságírókra lenne szükség, ők tudnak a saját korosztályuk nyelvén beszélni. Most így alakul az élet, nem tudni, hogy mit hoz a jövő, de ez nem zárja ki, hogy az írott szépirodalomban is ott kellene lenniük a kamasztémáknak, a kamaszokról szóló témáknak, amit gyermeki lelkű felnőttek is meg tudnának írni. És azért erre is van példa, ha nem is sok, de akad.

Az új médiumok kapcsán mindenképp érdemes megemlíteni Lackfi Jánost, aki az egyik közösségi oldalon közzéteszi írásait, köztük istenes verseit is, s bizony van olyan, amelyre 6-7000 lájkot is kap. Ez azért tekintélyes számú olvasó.

– Ezért nem értek egyet azokkal, akik azt mondják, a közösségi média egy átok, nem is szabadna léteznie. Úgy vagyok vele, minden használható jóra is, rosszra is. Vagyis, a Bibliával is fejbe lehet verni az embert, de lehet belőle tanulni is a szép vagy jobb életet. Lackfi Jóéjtpuszi-versei a legszebb példa, hogy sokkal több emberhez jut el a vers és az írott közlés. Biztos vagyok benne, az is hozzájárult, hogy ennyi példányt eladott a Jóéjtpuszi-ból, hogy kedvet csinált hozzá a

Kölnei Livia

Fotó: Éder Veronika/Képmás

közösségi felületen. Ezt ki kell használni. A Képmás online kiadásában mi is élünk ezzel, hiszen a legtöbb olvasó ott talál rá a cikkeinkre, s gyakran kedvet kap, hogy a nyomtatott lapra is előfizessen.

A Képmás online kiadásában ön nagyon igényes nyári olvasmányokat ajánlott az olvasóknak. Nem divatos, habkönnyű könyveket. Felelősség olvasmányt ajánlani?

– Felelős szerkesztőként abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy válogathatok. Jogom van azt mondani, hogy erről nem írunk, illetve hogy ezt viszont jó szívvel ajánlom az olvasóknak. Vannak olyan kiadók, amelyek szeretnek nekünk könyveket ajánlani, hírleveleket küldeni az új kiadványaikról, ám mi nem vagyunk irodalmi, kulturális portál, az olvasók nem tőlünk várják a színdarab-, koncert- és könyvajánlókat. Általában évente háromszor-négyszer csokorba gyűjtök néhány jó könyvet, és ezekről írunk kedvesinálót.

Milyen a jó könyv?

– Fontos a hitelesség. Most már boldog-boldogtan kiadhat bármit, de vannak kiadók, amelyekben az évek során kialakult tapasztalat alapján jobban megbízom, ha például történelmi tárgyú könyvet adnak ki, akkor biztosan olyan szakemberek írják, akik valóban szakértői annak a témának, mi sokkal szívesebben fogadjuk az ilyen könyvet. Ha szép irodalmi mű, akkor csakis úgy születhet ajánló, ha én vagy egy általam megbízhatónak tartott újságíró elolvasta.

A konzervatív feminizmus is szóba került a palicsi beszélgetésen. A jelenlevőket meggyőzte, ez nem fából vaskarika.

– A feminizmust általában azzal a harcos kiállással, azokkal a visszataszító jelenetekkel azonosítják, amikor félmeztelen nők szaladgálnak a testükre írt üzenetekkel arról, hogy mik a jogaik. Vagy a szüfraszettek jutnak az emberek eszébe, akik még bombát is dobtak épületekre. A feminizmus nem csak ez. A feminizmus a nők jogaiért indult küzdelem, amelynek régebben nagyon nagy tétje volt, mert a nők valójában sok tár-

sadalmi hátrányt szenvedtek, nem tanulhattak, nem dönthettek a gyerekeik sorsáról, nem lehetett vagyonuk, csak ha volt egy férfi kezük, intézőjük. Ma már sokkal jobb a helyzet. Már a két világháború között kiderült, nem a harcos marxista küzdelem az, aminek létjogosultsága van, a nők többsége családban gondolkodik, nem akadályként tekint a családra, hanem az ő kibontakozásának egyik tereként. És nem a férfikkal akar szembemenni, hanem velük együtt akar új szerepekre találni. Ez a konzervatív, nagy részében keresztény feminizmus, amit a két háború között Slachta Margit is képviselt. Ő volt az első magyar női parlamenti képviselő. Mi ennek a hagyományát élesztettük újra a kádári korszak leáldozása után. Ma is van még létjogosultsága küzdeni. Ha valaki családanya lesz, több hátrány is érheti a munkahelyén. Mi a családot egységnek tekintjük, és a férfikkal karöltve, nem az ő elnyomó szerepüket hangoztatva, hanem velük együtt dolgozva szeretnénk eredményt elérni. Azt, hogy a férfiak is jobban kivegyék a részüket a gyermeknevelésből, ők is jobban lehessenek apák, ne csak pénzkeresők, és a nőknek is legyen pénzkereső hivatásuk a gyerekevelésen túl.

Rúzsza Magdi énekesnő a minap arról beszélt, az ő férje nem segít a házimunkában, a három pici gyermek körüli teendőknél, hanem teljesen természetesen módon vállalja az otthoni feladatok egy részének elvégzését. Ez követendő minta az ifjú apukáknak, és ha egy olyan énekesnő teszi ezt közzé, aki a fiatal generációk példaképe, talán ez is változtat a fiatalok magatartásán, hozzáállásán.

– Ez jó, hogy az ismert emberek között is vannak, akik felvállalják, hogy szeretnének gyereket, ezzel nincs vége a karrierjüknek. Férjként és feleségként tudják nevelni a gyerekeket, végezni azokat a feladatokat, amelyeket a hétköznapi élet hordoz: aki jobban ráér, jobban ért hozzá, nem kell elsőre leosztani a szerepeket. Ez jó és inspiráló példa a fiataloknak is. A fiatalok számára ez a szerepvállalás egyre inkább vonzó, és ha ezt egy híresség meg tudja erősíteni a számukra, akkor az helyére kerül az ő gondolkodásukban is.

vers

Z. Németh István
Őszi bágy

rebbenő avarban
a szél szédülten szalad
az elmúlás borotvakései
fésülik hajad

a metróban még zuhog
és esernyő sincs veled
a reklámarcok kíváncsian
követik tekinteted

veled szemben egy idegen
a szemedben nézi magát
meg is látná ha volna mit

cipődön sárga sárzselé
a mozgólépcsőn egy vén halárus
gyűjti elveszett pontyait

Szókített akkord

Száradni akasztott kottalap,
szünetjel helyett zsírpecsét,
olcsó bizsu lehangolt
hegedűk nyakán.

A karmester megmossa kezét,
pálcája paradicsomkaró.
Éppen lebukott a nap
szíved bal oldalán.

Holdfény a gitárhúrokon,
kettétört papírklarinet.
Az éjfélbe öltözött közönség
megkegyelmez talán.

vers

Pejin Lea

azt mondja

hogyan elátkozott, az nagyon erős,
azt mondja.
pedig én pontosan úgy érzem magam,
mintha vudubaba lennék,
kötőtűvel tágítja két fonal közti teremet.
és kiszökik vagy menekül,
már nem is tudom, a levegő,
a teremtő joga a pusztítás, meghaltam
múlt hét pénteken,
kora délután.

szertartás

szétfoszlott ajkak
a maradványaim.
táncol körbe
-körbe, ritmusba
megmaradt alakja.

térbe rendez,
dimenziókba,
van fogásom és ízem,
savanykás, barnás színűt hánytam
utoljára,
vedli bőröm a lelkem.

a legelőször kinőtt fogam hagyott el végül,
álomban, mint másnak,
kényelmes ez a semmi.
ebben élni, néha belefulladni,
olyan...
kis aranyos és nevetséges.

a vádli fáradja a rítust,
lassul a kíséret nélküli lihegés,
részenként hordja szét
egy apró állatsereg
a színhúst.

tárca

GHOSTING

– Hazajöttünk a nyaralásról, és azóta nem ír, nem hív. Már egy hete – mondta a barátnőm kisírt szemmel.

– És a Messenger-üzenet?

– Láttá, de nem ír.

– A double textínget próbáltad? – kérdeztem.

– Az mi?

– Írsz neki, még egyet, aztán ha azt is látja, és nem ír, akkor még egyet.

– Próbáljuk ki – mondta a barátnőm. Remegett a kezében a telefon, de arra az üzenetre sem érkezett válasz.

Ghosting, vagyis eltűnés. Ma már nem szakítanak a párok. Ezek szerint. Aki nem szeretné folytatni, egyszerűen nem ír. Hogyan lehet ezt túlélni? – gondolkoztam el.

Aztán eszembe jutott egy nagyon régi történetem, amikor nagyon sokáig vártam, hiába. Pedig akkor nemcsak a ghostingról, hanem még mobiltelefonról sem hallottunk.

A fiúnak volt autója, egy narancs-sárga Škoda. Azt beszéltük meg, leg egyszerűbb, ha úgy randizunk, hogy ő jön értem. Beülök az autójába, és száguldunk a világba. És persze csókolózunk, de mást nem csinálunk, hisz még csak tizenhét éves vagyok.

– A tanulás a legfontosabb – mondta anyám. – Aki izél – mert anyám sosem nevezte meg a szexuális aktust –, az rosszul jár. Ugyanis annyira rákapsz a dolog ízére, hogy nem fogsz tanulni, csak egész nap azon fog járni az eszed. És akkor vizslát, egyetemi tervek. Különbösen is, aki házasság előtt csinálja, az kurva – összegezte anyám a tudnivalókat.

Úgyhogy nem mertem semmi többet csinálni a fiúval, mint csókolózni. Pedig ő szeretett volna többet csinálni. Bár nem tudtam pontosan, hogyan jutnánk el a többet csináláshoz, ha egyáltalán eljutnánk. Az utolsó randinkon egy bányatóhoz vitt, és követelte, vegyem le a trikóm, hogy tudjunk fürödni. Mert

azt sosem mondta ki, valójában mit szeretne tőlem. Nem beszéltünk a szexről, csak közeledett, egyre erőszakosabban.

– Nem veszem le a trikóm, fürödhettek így is – mondtam.

– Na látod, milyen vagy – tette hozzá –, már mindenki minket néz, ahogy itt könyörgök neked, te teljesen hülye vagy. El is ment a kedvem a fürdéstől, hazaviszlek – összegezte a fiú a véleményét. Az autóban már nem szólt egy szót sem. Hiába kérdeztem, mi a baj, nem válaszolt. Megbeszéltük, hogy másnap is jön majd értem.

Tóth Eszter Zsófia

Nem jött el. Hiába vártam órákon át. Néztem ki az ablakon, ugyan is onnan láttam mindig a Škodát, ahogy közeledett. Órák teltek el így, a gombóc ment fel a torkomban. Apám benyitott, és azt mondta:

– Elviszlek, kislányom, cukrászdába, aki ennyit késik, az nem érdemli meg, hogy várj rá.

A cukrászdában némán ettük a süteményt, pedig mindig beszélgettünk.

A fiú nem került elő soha többet. Tehát ghostingolt akkor, amikor még a kifejezést sem ismertük. Vonalas telefonja sem volt, s bár a lakcímét tudtam, nem írtam neki.

vers

Szögi Klaudia

papírmasé szent család

*I'm in a state of mind
which makes me blind
for the fact that I'm a man
I'm here to stay forever but not today
(Project Pitchfork: Timekiller)*

szerethetlek
rendetlenül
hagyd ott a piszkos zoknit
a kiesés a te problémád
és veszteséged
a bizalmatlanság erény
a kóborlók között
romlottak és neked engedik
te és azok a nagy ökörszemeid
hogyan otthagyd
kell egy diagnózis
kell egy karó
mint a felvágott kiscsibőc az út mentén
eldobható de nélkülözhetetlen
kiteríthető
vagyok

csigaforma
házam az én balszerencsém
engedd hogy a holt súlyod legyen
romlott de bőséges
követek támogatók
önfertőzők
bombát robbantok
ahogy mondani szokás
a guminő
leeresztett

ötlépcsős tanfolyamon
bárki megtanulhatja
hogyan kell elhallgatni
csak tudod a tökéletlenség
a jó tanítvány kirívó és én nagyon jó vagyok
néha egészen belezöldülök
te monddad hogy nincs
elviselhetetlen hófok csak gyenge akarat
a kicsi sellő még nem szabályos létforma
ha megijeszted fehér lepedőbe csavarodva
nagy bamba szemével azt hiszi
a nap lebukott az égről és ránevetett
az undor csendesebb mint a jólneveltség
kikaparnám
ha tudnám hogy megeszted.

KOLLÁZSFOLYAM: ANTAL LÁSZLÓ VIZUÁLIS NAPLÓJÁRÓL Úri Szűcs Luca

Antal László interdiszciplináris művész, többek között zenész, filmkészítő és képzőművész. Bár elmondása szerint ezek nem teljesen szétválasztható tevékenységek, hiszen számára az alkotás folyamán, nem feltétlenül a produktumon van a hangsúly, így képzőművészeti alkotómunkája során egy igen izgalmas projektbe kezdett 2017-ben. Az idén novemberben ötödik évfordulóját betöltő *Visual Diary* egy vizuális napló, amely az első naptól kezdve szakadatlanul, mindennap, egy vegyes technikával készült kollázs-szerű alakul. Antal László szabályszerűen 36×28 centiméteres dimenzióban dolgozik, amelyben egy-egy kiragadott eseményt örökít meg a napjából, legyen az a legátlagosabb élmény vagy meghatározó pillanatok. Munkái a memória játéka, mindennapi kísérletek a feledés lelassítására vagy inkább annak hasznosítására. A művész archetípus, mint a világ és önmaga megfigyelője, erősen végigkíséri ezt a sorozatot, amely napló formájában szándékozik akkumulálódni. Főleg azonban a kérdés, hogy mi történik egy naplóval, ha hagyományos jelentését elveszítve bekerül egy publikus térbe, főleg ha az nem egy szokványos kiállítótér, hanem annál publikusabb és relevánsabb: a közösségi média.

A közösségi média, pontosabban az Antal által választott platform, az Instagram egyik sajátossága a képfolyam, amely pontosan a pillanatnyi élménymegosztás elvén alapul, bár ez az évek során átforgalmódott egy igen precízen, algoritmusok által kurált helyre. Antal napló-sorozatának esszenciája szinte tökéletesen összességül a megosztóhely-filozófiájával is.

Az egyik legnagyobb alázat igénylő művészeti praxis a *Nulla dies sine linea* hitvallásában történik, azaz egy nap sem maradhat ki alkotás nélkül. A pillanat, a valós tapasztalat és az emlékek aktuális, még nyers értéke áll Antal lassan öt éve készülő munkáinak középpontjában. A napról napra megismételt folyamat egyfajta meditatív rituálévá vált számára. Ez az alkotási folyamat megidézheti On Kawara *Today* sorozatát vagy akár Pólya Zsombor *Vonalkázásait* is. Kawara sorozata esetében egyszerűen felfestette a kép keletkezésének dátumát egy monokróm vászonra, felhagyva a 19. század modern művészetének „haladási” projektjével. Művei pusztán azt a tényt dokumentálják, hogy a művész élt, hogy elfoglalt egy helyet térben és időben. Pólya Zsombor 2009 óta egyfajta rajztech-

nikai gyakorlatként grafitceruzával vonalkázik mindennap egy kis négyzetbe, céljaként a tökéletes szürkeskálát tűzte ki. A három alkotó munkáiban közös az ismétlődő nyomhagyás, a meditatív jellegű alkotás és a pillanatnyi idő, a múltnak és a jövőnek való alkotás kérdéseinek felvetése. Kawara és Pólya munkáiból azonban szinte teljes mértékben kizárásra kerül az ihlet vagy ily módon az alkotási folyamatban való döntéshozatal, hiszen a műveik mechanikusak és nem produktív gyakorlatok, ezáltal a process art (folyamatművészet) példáinak is tekinthetőek. Ezzel ellentétben Antal munkái tudatosak, hiszen a művész szabályrendszerébe beletartozik az is, hogy megválogatja, mely aznapi emlékére akar tovább emlékezni. Figuratív módon, arcokkal és formákkal örökíti meg a kiválasztott pillanatok. A kollázsokhoz tépett, vágott papírt használ, amelyeket ő maga festett vagy rajzolt meg előzőleg. Robusztus, nagy területeket kitöltő alakokat jelenít meg, akik általában domináns kezekkel és arcmimikákkal illusztrálják a történéseket. Arc kifejezéseik és képlékeny formájú testük kissé Zénóra, az 1985–88-ig futó tv-sorozat gyurmafigura hősére emlékeztet. Magyarozatként sűrűn szövegeket illeszt be, vagy csak utólag hagy rajta ceruzával egy-egy írott szót. Élénk alapszínek párosulnak nagy felületű geometrikus sötétekkel. A törekvéshez, miszerint a pillanatok az emlékezettől még be nem szennyezett állapotban képezze le, az art brut hangulatot idéző kollázs-techni-

ka érdekesen párosul. A napló eszmei középpontjában az emlékezet csalóssága áll. Antal az esemény első, „nyers vál-

tozata” emlékének megőrzése érdekli, mielőtt az emlékezet folyamata átvinné az irányítást, és átforgalmá, sőt defor-

málná a tényleges eseményt a későbbiekben. Felmerül az alkotói szem és a művészi rálátás gondolata: vajon egy bi-

zonyos esemény megtörténte után már látja is maga előtt annak a kollázsban való leképződését? A „nyerség” ezáltal problematikusává válik, hiszen az emlék egy alkotói döntésen, egy szűrőn át kell, hogy essen, mielőtt alkotássá válhatna. Persze ugyanez a problematika, ez a szűrő az, ami igazán izgalmassá és egyedivé tesz egy alkotást.

Az Antal László által feldolgozott témák, bár sokszor mélyen személyesek, a művész lencséjén és leképezésén át univerzálissá és rokon élményekké válnak, és felismerhetjük magunkat bennük. A hasonlóságthatás az egyik alappillére a mai közösségi média működésének.

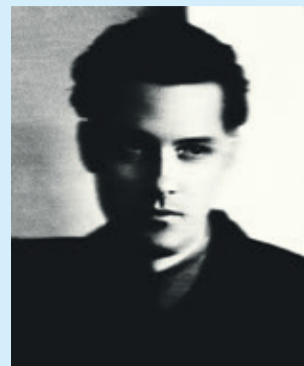
Antal 2017-ben, első naplóbejegyzésének elkészülésekor nyitotta meg azt az Instagram-fiókot, ahol azóta is nap mint nap közzéteszi a legújabb elkészült kollázst. Itt minden eddig elkészült munkája egy helyen fellelhető, ahol gyakorlatilag katalogizálva van a gyűjtemény. Az eredeti munkákat mára már nehéz lenne egy kiállítóteremben látni egyszerre, hiszen van, amely már eladásra vagy elajándékozásra került közülük. Természetesen ebből a sorozatból már

készültek több városban kiállítások bizonyos témák szerint összeállítva, mint például 2021-ben az *Every day till I die* (Belgrád) című kiállítás, ahol az elmúlt három év havi munkáiból egy-egy kedvenctet lehetett megnézni. Viszont maga a tény, hogy elsődleges megosztási platformnak a közösségi médiát – annak azonnalóságával és archív jellegével együttesen – használja, igazán izgalmas kérdéseket vet fel a napló, az intimitás és a képzőművészeti galéria tükrében is.

Az Instagram megjelenésével – hasonlóan a többi közösségi megosztóplatformhoz – nagy változás következett be a képzőművészet számára, hiszen végtelennek tűnő terek nyíltak meg. Rengeteg helyre tettünk szert, amit megtölthetünk emléktárgyakkal, dokumentációkkal, feljegyzésekkel és mindenféle archív nyommal a létezésünkről. A képzőművészet múltjának idejéhez képest pillanatok alatt teltek meg weboldalak múzeumok teljes archív anyagával, kortárs galériák kínálatával és képzőművészek életének momentumai-val. A művész archetípus életútjának misztikumai immár rég szertefoszlott. Fejlődésé-

nek vagy éppen züllésének útját már nem csupán katalógusokból és borzós megnyitók-ból építheti fel az érdeklődő, hanem egész egyszerűen átgorgethetővé vált egy applikációban. Egy helyen, egyszerre tekinthetőek meg egész folyamatok vagy akár évek törekvései is. Ugyanakkor egy ilyen platform pusztá létezése időparadoxont teremt, jelen és múlt úgy keveredik össze általa, hogy magát az időt passzírozza össze és teszi egy idősíkvá. Olyan helye ez az internetnek, ahol minden feltöltött kép egyszerre van halhatatlanságra és pusztulásra ítéelve, hiszen minden ma feltöltött tartalom folyama egyszerre létezik az évekkel ezelőtt feltöltöttel és a különböző múltak egykori archív jellegű felvételeivel.

A vizuális befogadás ilyenfajta élménye a képzőművészet tükrében azért lehet érdekes, mert míg egy hagyományos képzőművészeti kiállítás társadalmi rituálénak számít, amelyet végigsétálunk és -nézegetünk, egy applikációt bármikor bezárhatunk vagy törölhetünk. Természetesen a legtöbb képzőművész, aki ezeket az online kiállítótereket már tudatosan használja, tisztá-

Az újvidéki Művészeti Akadémia vizuális kommunikáció szakán végzett 2007-ben. Már az egyetemi évek alatt illusztrátorként és plakáttervezőként dolgozott, főként színházi és kulturális eseményekhez készültek alkotásai. 2008 és 2014 között a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház plakát- és arculattervezője volt.

2010-ben költözött Berlinbe, ahol mesterdiplomát szerzett a Berli Művészeti Egyetemen (UDK). Ekkor kezdett el komolyabban foglalkozni filmkészítéssel, ezzel egy időre háttérbe szorítva a dizájnnal és illusztrációval kapcsolatos tevékenységét. Rövidfilmjeivel számos nemzetközi filmfesztiválon vett részt.

2015-től 2019-ig a norvég Vinge/Müller Színtársulat munkatársaként dolgozott mint videóművész. A társulat előadásai koprodukcióval jönnek létre, olyan neves színházakkal együtt, mint a berlini Volksbühne, a Berliner Festspiele vagy a bergeni Nemzetközi Színházi Szemle.

Antal a vizuális művészetek mellett zenével is foglalkozik. 2010-től Sixth June nevű együttesével beutazta Európát és Dél-Amerikát. 2021-ig hét albumuk jelent meg. 2018-tól szülőzenészként is működik, Diesein néven eddig két albuma látott napvilágot.

2017 novembere óta naplószerűen készít kollázsokat, mindennap egyet. Ezekkel a képekkel napjai történéseit mutatja be.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Bordás Győző** (1948) író, kritikus, szerkesztő (Újvidék)
- Csik Mónika** (1978) író, költő (Szabadka)
- Fekete J. József** (1957) író, kritikus (Zombor)
- Jódal Rózsa** (1939) író (Újvidék)
- Klamár Zoltán** (1955) néprajzkutató, ny. egyetemi oktató (Magyarkanizsa–Kartal)
- Lódi Gabriella** (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)
- Lukács Lilla** (1989) neveléstudományi szakember, művelődésszervező (Szabadka)
- Mihályi Katalin** (1961) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
- Mirnic Zsuzsa** (1940) író (Szabadka–Budapest)
- Molnár Tibor** (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
- Patyi Szilárd** (1987) történelem–filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)
- Pejin Lea** (1996) költő (Zenta)
- Reisinger János** (1954) irodalomtörténész (Budapest)
- Silling István** (1950) néprajzkutató (Kupuszina)
- Szögi Klaudia** (2002), a Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium végzett tanulója (Horgos)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Úri Szűcs Luca** (1998) képzőművészeti teoretikus (Szabadka)
- Z. Németh István** (1969) költő, szerkesztő (Csicsó)
- Zselicky Zoltán** (1974) író, filozófiatörténész (Beregszász)

Lapszámunkat Antal László alkotásaival illusztráltuk.

ban van annak lehetőségeivel is. Az pedig, hogy egy kiállítás folyamatosan és napról napra épülően kerüljön a közönség elé, akik ráadásul nem is egy állandó befogadó közeg, egy igen izgalmas művészeti praxist eredményezhet.

Antal László a *Visual Diary* projektjét minden bizonyosan nem kizárólagosan erre a platformra szánta kiállítani, kiragadott darabjai biztosan sokszor megtekinthetőek lesznek még személyesen is. A nyerség azonban, amelyet megragadni vágyik minden egyes napjában, talán itt található meg leginkább, az in-

ternet ezen eldugott sarkában. Áttekinthetők itt hetek és hónapok, lélekváltozások és stílusbeli jegyek lassú formálódása. A művész mint a világ és önmaga eseményeinek megfigyelője talán egy ilyen helyen érvényesül a leginkább, ahol a mindennapi élet töredékeiből egy teljes egész épül fel. A végeredmény nem csupán az idő múlásának lenyomata, hanem valós emberi pillanatok összessége lesz. A sorozat egészében ott lakozik az idő, a gondoskodás és a munka befektetésének emlékműve. A páratlan emberi élmény.

esszé

PETŐFI KÖLTŐI ÖRÖKSÉGE

Itt van az ősz, itt van újra...

Ismét egy hihetetlen magasságokban járó költemény, melyet a megírás körülményei még feljebb emelnek.

A parndorfi fölbélvés elkerülése után Petőfi Vasvári Pállal együtt elhagyja Nyugat-Magyarországot, hogy Pest érintésével feleségét, Júliát Erdődre vigye. Alig két hónapja van a szülésig. A csatazaj, székelyek kivégzése, a szabadságharc kiterjedése idején sem igaz a régi mondás – legalábbis Petőfi esetében nem áll –, hogy „Inter arma silent Musae” (Háborúban hallgatnak a múzsák). Életművének egyik legszebb ódáját, idilljét hozza létre a fentebb idézett versben.

Petőfinek az ötven közül egyik legszebb, legnagyobb költeményét nagy körözésekkel közelítjük meg.

Ha nem írta volna meg ezt a verset, talán ódák, idillyumok után nem is kutatnánk költészetében. Elkönnyvelnénk, hogy Pe-

tőfi a dalok, az episztolák és az elbeszélő költemények alkotója.

Vörösmarty az epigrammát emelte ódává három halhatatlan remekében (*A Guttenberg-albuma, Deák Ferenc, Forget not the Field*, ez utóbbi Thomas Moore után angolból, de valódi Vörösmarty-költemény). Arany Jánosnak egyetlenegy, de kétszáz soros ódája, a *Széchenyi emlékezete* fölér másnak egész életművével, miként a magyar reformkor mesteri összefoglalásával is. Hozzájuk képest Petőfi az óda nélkül maradt költő?

Mégsem. Ahogy Vörösmarty az epigrammából, Arany a heroidából, József Attila a szerelmi lírából (*Óda*), míg mások tovább csigázták az ódát himnuszokkal (Radnóti: *Himnusz a békéhez*, Nagy László: *Himnusz minden időkben*, Simon István: *Himnusz az értelemhez*), Petőfi kedvelt lírai megszólalását, a dalt emelte föl ódává. Ezért találó az e versről szóló egyik legjobb tanulmány címe: *Az ódához emelt dal*. (Elolvasható Német G. Béla: *Létharc és nemzetiség*. Bp., 1976, 469–485.)

Petőfi lírai műformái között a dal tölti be a vezető helyek egyikét.

Alkotó évtizedének legnagyobb dinamikájú kibontakozásában kezdettől végig jelen van. A változást azonban, amely kezdeti szakaszát a végsőtől elválasztja, oly kézzelfoghatóan érzékelnünk kevés műformáján lehet, mint éppen a dalon. A következő kísérletben mégsem azt az utat óhajtjuk végigkísérni, amelyet ez a lírai változat Petőfi költészetében megfutott, csupán a végpont egyetlen versét kívánjuk közelebb hozni: talán nem is annyira a szakutódos közelébe, mint inkább a verset igénylő, a verset szerető olvasóéba.

Itt van az ősz, itt van újra... Ez a vers címe, s az irodalom kezdettől a költő legjobb alkotásai közé sorolta. A művelt köztudat viszont máig keveset emlegeti, előadótermekben fölolvására ritkán kerül, iskolai tankönyvekben pedig csak futólag érintik: Horváth János nagy monográfiájában ugyan meglehetősen sokszor hozza fel példának, és eléggé terjedelmesen elemzi is, de elemzése, mi tagadás, kevés jellemzetes bemutatásai közé tartozik. Találónak: *szintetizálónak* mondja a vers jellegét. A élmény lélektanát behatóan fejtegeti is, az élmény szemléleti értelmezésében azonban – saját felfogásán belül is – hi-

ányérzetet hagy; a mű szintézisébe fogott szemléleti elemeket nem látjuk élesen; s így nem látjuk a lélektaniakat és a formaiakat sem.

Pedig ez a vers nem egy a sok jó vers közül; ez a vers a kézen számlálható vezérművek sorából való. A magyar dal, a Petőfi-féle dal azokon a magaslatokon van itt jelen, ahová ezt a műformát a romantika, kivált a német–angol romantika dolgozta föl. Előlegesen a vers három általános esztétikai-irodalomtörténeti vonását, értékét hozzuk fel. Azt, hogy ez a vers műfaji átjátszással a dal esztétikai erejét megsokszorozta; azt, hogy ez a költemény a jelenetelés (a lírai szcenika), a képi nyelv (a metaforika) és jelképiség egymást fedő páratlan egységét teremtette meg; és azt, hogy ez a mű, kilépve tárgyköri határaitól, a teljes világképet megnyilvánító, az egész létélményt sugárzó nagyművek sorába emelkedett. S persze azt, hogy ez a vers a romantikus dal, a romantikus jelképiség és létélményt sugárzás magaslataira úgy jutott, hogy közben a romantikát mint irányt, mint világképet maga mögött hagyta. Ha csupa ellentmondás nem volna az ilyen megállapítás, szinte azt mondatnánk, a romantikus dalnak a realizmus jegyében klasszikussá emelt válfaja ez.

Egy olyan enyhe, késő novemberi napon keletkezett 1848-ban, amely már csak ajándék, csak ráadás volt a költő utolsó, legutolsó órájára. A szép hegyes-lankás Erdődön időzött Petőfi akkor, barátjának, a demokráta gróf Teleki Sándornak a kastélyában. Ott, azon a vidéken, ahol egy esztendővel előbb nászát tartotta Szendrey Júliával, s ahol most immár csak egy-két hét választotta el Júliát gyermekük világrahozatalától.

Emlékezés és tervezés, aggodalom és várakozás, gond és reménykedés tette feszültté ezeket a napokat. Mert a szabadságharc csatateréről csupa lehangelő hír érkezett. Vereség vereség után. A versek, amelyek körülveszik ezt a költeményt, gyorsan változó lelkiállapotokról tanúskodnak. Keserűség és öröm, levertség és bizakodás cserélik egymást. Ez a vers e változó hangulatok kiegyenlítése, a megtestesült összhang, maga a tiszta egyensúly. Olyan egyensúly, olyan kiegyenlítés, amely fölébe emelte a költőt a napi történéseknek anélkül, hogy elszakította volna tőlük őt. Olyan egyensúly, olyan kiegyenlítés, olyan fölülemelkedés, amely az élet célosságának örök emberi hitén, a lét értelmességének természetszerű tudatán nyugvó világkép méhében, légkörében született meg.

*

A vers közvetlen esztétikai hatását és értékét éppen *ebben*

a fölemelkedésben, ebben az elevatióban kell keresnünk. A mindennapok egy megszokott (magán)idilljével indul a költemény, az emberi történelem, az emberi lét végtelenjére nyitott kilátással zárul le. S ha az élményt kereső olvasót, az élvező olvasót az a magatartás, az a légkör, az a világkép fogja varázsaiba, amelyben ez az egyensúly, ez a fölemelkedés, ez a távlat megszületett – az esztétikai vizsgálódó az a szinte észrevétlen mód is lenyűgözi, ahogy ezt a fokról fokra való emelkedést az életképszerű dalból az ódai hangoltságú dalba végbeviszi, az a természetszerű könnyedség is elkápráztatja, ahogy ezt az elevatiót az egyedi köznapiból az örök egyetemesbe megvalósítja. Ha azt a lélektani és poétikai, esztétikai és filozófiai közös fogalmat, közvetítő szakszót keressük, amely köré föl lehet vázolni a vers művészi tulajdonságainak alaprajzát, éppen az elevatio fogalmát tanácsos választani.

Az elevatio ősi lélektani, művelődéstörténeti fogalom. Fölemelést, fölemeltetést, fölülemelkedést, fölébe emelkedést jelent. A középkorban (s a barokkban) többnyire a vallásos eksztázis lélektana kapcsolódott hozzá. Eredetileg a szentek földi maradványainak kiemeltetését jelentette. S ami vele együtt járt: az örökké tartó mennyei boldogságban való osztozásuk, az örök isteni lényeg szemléletében való részesedésük tudatát. A fölemeltetés testi ténye aztán a fölemelkedés ama lelki élményévé spiritualizálódott, amelyben az imádság bensősége és eksztázisa által a lélek Istenhez emelkedhetett. Egy jelentős mai francia értelmező szótár például a szó múltjára visszatekintve, jellemző módon, mint legfőbb jelentést már ezt a spirituáliszt adja meg. Megmozdulása a léleknek, amely Istennel lelki érintkezésre, közösségre törekszik, érzelmeinek fölemelkedésének útján – „Mouvement de l'élévation vers lui sentiments”. (P. Robert: *Dictionnaire alphabétique de la langue française*. Paris, 1967, 1389.)

S való igaz, az emberi lélek – imádsággal vagy anélkül, eksztázissal vagy anélkül, vallásossággal vagy anélkül – mindig vágyakozott rá. Vágyakozott a részleges, kicsinyes, egyedi létén túli, örök és egyetemes lényegből részesedni. A katarzis egyik, a napi életben is ismert, a lírai versre azonban különösen jellemző válfajáról van itt szó; olyan műfaj katarziséról, amelyről a drámaihoz képest vajmi keveset mondott az esztétika. Petőfi korában épp egyik legnagyobb európai kortársa, Charles Baudelaire sóvárogta oly sokszor ezt a *katartikus elevatiót*, s írta egyik híres versének címéül is. Érthető: a

retrográdra fordult, a pozitívista résztárgyiaságba elmerült polgári civilizáció egyre inkább eltorlaszolta az egyetemes emberi lényegbe emelkedés útját és lehetőségét.

Az eksztázist azonban nem kell szükségszerűen e fölemelkedés feltételéül tekintenünk. S ha mégis annak tekintjük, magát az eksztázis lelkiállapotát nem szükséges a normálissal szemben álló, a tudat ellenőrzése alól kisikló állapotnak felfogni. A lélek erőinek olyan *fölfokozottsága* ez, amely az emberi dolgok lényegének villanásszerű felismerésével ajándékozhatja meg szellemünket. Petőfi elevatióját és eksztázisát éppen ez különbözteti meg; egy nagykor s egy nagy lélek bensőséges, tiszta, egészséges szemlélődéséből fakad. Látszatra úgy nézi a világot, úgy mozog a világban, mint közülünk bárki, s közben könnyed természetességgel egyre magasabbra tör megvilágosodásában és megvilágosításunkban.

*

Előbb azonban tanácsos egy (elemzési célunknak megfelelő vázlatos) kitérőt tennünk Petőfi világképét és irányzati helyét illetően.

Petőfi a romantika átélője, beteljesítője és átformálója volt. Nem csak a hazai romantikáé: válasza nemcsak a magyar nemzeti romantika kérdéseire felelt, hanem (részben) az európai romantikának ezúttal két jellemző vonására kell figyelni: az egyik a bizonytalanság fájdalma, a másik a természetesség vágya.

Bizonytalan volt az európai romantikusok többsége a lét megérthető és értelmes volta iránt. *Bizalmatlan* az embernek létét és történelmét formáló képessége iránt. A történetírás (egyszerűsítetten fogalmazva) azokban a körülményekben szokta ennek a bizonytalanságnak és bizalmatlanságnak végső forrását kijelölni, amelyek a nagy forradalom lehanyaglásával, céljai és eszméi megvalósíthatatlanságával és megvalósíthatatlanságával következtek be. Ebből a bizonytalanságból és bizalmatlanságból nyugtalanság és unalom, zaklatottság és tévovás, tépettség és tehetetlenség fakadt. Ezeknek az élményeknek az együttese hozta világra a romantika egyik legjellemzőbb magatartásformáját: a menekülést a természetbe. Egy olyan vágy szülte természetbe, amely megszabadít a tudat, a szembenézés kínjaitól. Különös élességgel mutatta meg jellemvonásait és ellentmondásait ez a magatartás, a lét egyik alappozíciójával, a halállal, az elmúlással kapcsolatban. Rettegtek a *tudattal megélt* halált; a lét értelmetlenségének fő bizo-

Petőfi Sándor

Itt van az ősz, itt van újra...

Itt van az ősz, itt van újra,
S szép, mint mindig, énnekem.
Tudja isten, hogy mi okból
Szeretem? de szeretem.

Kiülök a dombtetőre,
Innen nézek szerteszét,
S hallgatom a fák lehulló
Levelének lágy neszét.

Mosolyogva néz a földre
A szelíd nap sugara,
Mint elalvó gyermekére
Néz a szerető anya.

És valóban ősszel a föld
Csak elalszik, nem hal meg;
Szemből is látszik, hogy csak
Álmos ő, de nem beteg.

Levetette szép ruháit,
Csendesen levetkezett;
Majd felöltözik, ha virrad
Reggele, a kikelet.

Aludjál hát, szép természet,
Csak aludjál reggelig,
S álmodj olyakat, amikben
Legnagyobb kedved telik.

Én ujjam hegyével halkán
Lantomat megpendítem,
Altató dalod gyanánt zeng
Méla csendes énekem. –

Kedvesem, te űlj le mellém,
Űlj itt addig szótlanul,
Míg dalom, mint tó fölött a
Suttogó szél, elvonul.

Ha megcsókolsz, ajkaimra
Ajkadat szép lassan tedd,
Föl ne keltsük álmából a
Szendergő természetet.

Erdőd, 1848. november 17–20.

A FŐHADNAGY VÉGRENDELETE

Molnár Tibor

Keczeli Mészáros Gábor története

nyítékát látták benne. És sóvárogták a természeti halált, az öntudatlan őszi elmúlást; a bizonytalanság, a zaklatottság, a tudat kínjainak végső legyőzőjét magasztalták benne. Az európai romantika egyik jellegzetes műfaja – egyebek közt – alighanem azért lett a kettős értelmű, a honvágygal és mélabúval telített őszi idill, őszi dal.

Volt a természetbe olvadás vágyának, természetesen, számtalan más indoka is. A céltalanság érzetéből például elvászthatatlan volt az élet örök köznapiságának, jelentőség nélküli ségének, lényeg nélküli voltának érzete. Spinoza tanítására – hogy a természet az isten, s hogy az isten a természet – a romantikusok közül sokan, igen sokan gondoltak mélyeséges vágyakozással. A deizmus bukása után újra transzcendens, örök bizonyosságú lényegiség részesének vélték magukat. A természetén át való elevatio, a természetén át való fölemelkedés a transzcendens lényegiségbe, az istenségbe igazabb útnak látszott, mint a tételes vallások elevatiója.

Petőfi egyéniségében és korában ez a bizonytalanság és ez a bizalmatlanság feloldódott. Kora társadalmi forradalmat érlelő kor, határozott célokat jelölt ki, s hitt megvalósíthatóságukban. Egyénisége pedig kiáradó és teremtő egyéniség; maga egészen a világba illeszkedett, s a világot teljesen magába tudta fogadni; s magát is, világát is heves vágygal alakítani kívánta. A romantika bizalmatlansága a lét iránti bizalomnak, a romantika bizonytalansága a történeti biztonságnak adta át helyét szemléletében.

Az ilyen korok, az ilyen egyéniségek számára a természet és a történelem szemléletéből a gondolkodásban is magától értetődő világgal szembe kerül a világosság, az élet céltalanságának az örök hite, a lét értelmességének az örök hite, a biztos tudata, amely a jözan gyakorlatban mindig is jelen van. Az emberi élet jelenségei egyértelműekké lettek, azonosokká önmagukkal; a barátság barátság, a szerelem szerelem, a gonoszság gonoszság. A lét emberi céltudata történeti távlatot, átlátható egységet, összhangos arányt szült a világot formálni törekvő akarat és a világ ellenállásai között. Ennek a távlatnak, egységnek és arányosságnak egyensúlyát, belső békéjét sugározza ez a vers. S egyben egészséges mélabúját is. Mert az ilyen tudatú kor, az ilyen tudatú ember fokozottan érzi át az ősz mindennapi szimbolikájának örök kettős jelentését. Jelképe az új életet érlelő szunnyadásnak is, s jelképe a búcsúzásnak is, az élni érdemes, az élni szép, de sajnos, gyorsan múló, egyszerű lételettől.

(Az esszé folytatását novemberi lapszámunkban olvashatják.)

Az első világháború során a harctérre vonuló tisztek, katonák – sorsuk bizonytalansága miatt – gyakran végrendeletet készítettek, amelyben vagyonukról rendelkeztek haláluk esetére. 1915-ben Keczeli Mészáros Gábor tartalékos főhadnagy is így cselekedett.

A Keczeli Mészáros családnak Zenta városának kiterjedt határában feküdtek a birtokai, amelyen a 2850-es összeírási számú tanya is állt. Itt látta meg 1884. március 25-én a napvilágot Keczeli Mészáros Antal és Tönki Veronika gyermekeként Keczeli Mészáros Gábor. Noha a tanya akkor – egészen 1946-ig – közigazgatásilag és egyházkerületileg is Zentához tartozott, az újszülöttet egy nappal később a sokkal közelebb fekvő csantavéri templomban tartották keresztvíz alá.

A fiatal ember, aki a zentai gimnázium padjait koptatta, nem minősült különösebben jó tanulónak: érdemjegyeinek zöme mindössze elégséges volt. Az 1904/05-ös tanévben fejezte be a nyolcadik osztályt, ezt követően érettségizett.

Katonai szolgálatára egyéves önkéntesként a m. kir. 5. szegedi honvéd gyalogezredhez vonult be 1905 őszén, ahol a tartalékos tiszti iskola elvégzését követően szerelt le. Elvégezte a közjegyzői tanfolyamot, és 1910 szeptemberében a Magyar Közigazgatás című lapban segédjegyzői állást keresve a következő hirdetést jelentette meg:

„Okl., szép- és gyors írású, kiváló működési bizonyítvánnyal rendelkező, jó viseletű 26 éves, nőtlen egyén rendszeresített alkalmazást keres.”

Keczeli Mészáros Gábor 1911. október 26-án a zentai Szent István Plébánián lépett házasságra Mendli Ilonával, akivel Csantavéren telepedtek le. Gábor ugyanis itt nyert segédjegyzői állást.

1912. január 1-jével kapta meg a hadnagy elöléptetését. Az első világháború kirobbanását követően hamarosan bevonult, 1914 novemberében rövid időre a harctérre került. 1915. július 1-jével főhadnagyi rendfokozatba léptették elő.

Az 1914-es, Szerbia elleni hadjárat nem járt sikerrel, ezért az osztrák–magyar hadvezetőség, német segítséggel, 1915 őszére újabbat készített elő.

Keczeli Mészáros Gábor tartalékos főhadnagy, aki ekkor már a m. kir. 3. debreceni népfelkelő gyalogezred kötelékében – III. zászlóaljának 10. századában – szolgált, és a szerb határon állomásozott, 1915. szeptember 5-ei keltezéssel végrendeletet állított össze:

„A déli harctéren lévén, minthogy minden pillanatban készen kell állnom, hogy szeretett Hazám ellenségeivel a küzdelmet felvegyem s szükség esetén érette életemet is feláldozzam, a harctéren bekövetkező elesésem, vagy a háború tartama alatt bármi okból történhet elhalálozásom esetére a következőleg végrendelezem: összes ingatlan vagyonom hasznélvezeti jogát hites nőmre, született Mendli Ilona zentai illetőségű, jelenleg csantavéri községi lakosra ruházom, mely hasznélvezeti jog nevezett nőm javára annak idején telegkönyvileg is bekebelezendő fog lenni. Nevezett nőm ezen hasznélvezeti jogot bírja és élvezi egész életén keresztül minden megszorítás, korlátozás és az Árvaszéknek vagy bárkinek is számadási kötelezettség nélkül mindaddig, amíg özvegységében megmarad, illetve újból férjhez nem megy, még azon esetben is, ha esetleg gyermekeink elhaláloznak, az említett hasznélvezet teljességének birtokában nőm életfogytiglan megmarad mindaddig, amíg újból férjhez nem megy. Tartozik nőm ezen hasznélvezetből származó jövedelemből gyermekeinket nevelni, tisztességesen ruházni s hajlamaik szerint taníttatni.

Keczeli Mészáros Gábor és Radó Vilma 1931-es házasságkötésükkor (magángyűjtemény)

Ingó vagyonomat s mindennemű ingó értékeimet és javaimat nőmnek hagyományozom, s azokkal szabadon rendelkezhetik.”

A végrendelet – amelyhez a főhadnagy bajtársai tanúskodtak – posta útján került dr. Tripolszky Aladár zentai királyi közjegyzőhöz, aki az iratot 297/1915 ügyszám alatt vette nyilvántartásba. Erről a végrendelezőt is tájékoztatta.

Az 1915. október 2-án Szerbia ellen induló támadásban a 3-as népfelkelők III. zászlóalját is bevetették. A hadjárat során tanúsított hősiességéért Keczeli Mészáros Gábor főhadnagyt két alkalommal is kitüntetésre terjesztették fel. Előbb az 1915. október 13-a és 14-e között a Száva menti Krtinska (ma: Szerbia) településnél vívott harcokban vezette ügyesen és bátran szakaszát, majd az egész 12. századot is. 1915. december 4-e és 5-e között Trešnjevicanál (szerb hadszíntér) – századával előretolt állást elfoglalva – minden ellenséges támadást visszavert. Tetteinek elismeréseként kiérdemelte a Bronz Katonai Érdemérmét a Katonai Érdemkereszt szalagján, ezt követően pedig ugyanezen kitüntetés ezüst fokozatát is. A Signum Laudis néven is ismert kitüntetését I. Ferenc József alapította 1890-ben, 1911-től pedig többfokozatúvá – bronz és ezüst – alakították.

A Szerbia elleni hadjáratot követően Keczeli Mészáros főhadnagyt az orosz hadszíntérre került. Itt már elpártolt tőle a szerencséje: 1916. augusztus 12-én hadifogságba került. Hadifoglytáborba a messzi Szibériába, a Bajkál-tótól délre fekvő Troickoszavszkba (ma: Kjahta, Orosz Föderáció) került, ahol a háború végéig maradt. Ezt a települést 1727-ben alapították, és egészen a 19. század közepéig a Kína és Oroszország közötti teakereskedelem egyetlen központja volt. A háborút követően a hadifoglyok zöme hazatért, közöttük hősünk is – így a végrendelet hatályon kívül került.

Az impériumváltás miatt Gábor elvesztette segédjegyzői állását. De más közhivatal sem kapott, aminek egyik oka az volt, hogy gyengén beszélt szerbül. Ennek következtében a továbbiakban birtokán gazdálkodott.

Felesége 1928. szeptember 28-án elhunyt. Gábor 1931. március 29-én új házasságot kötött a torontályülvérszi születésű Radó Vilma tanítónővel, akivel az egyházi házasságkötésre 1931. május 18-án került sor a zentai Szent Ferenc Vikáriában.

A Magyar Királyi Honvédség még a második világháború során, 1943-ban is nyilvántartotta Keczeli Mészáros Gábor tartalékos főhadnagyt.

A második világháborút követően földbirtokosként osztályidegennek minősült, nem volt a hatalom kedvence. Az 1949. február 27-én megjelent „...200 darab paprikásnak való csirke...” című cikkében az újvidéki Magyar Szó ismeretlen sajtópropagandistája ironikus, bíráló hangnemben szolt róla:

„A zentai Keczeli Mészáros Gábor, egykori jegyző úr és földbirtokos úr még most is a régi

világban képzei magát. Úgynevezett »harmados szerződést« kötött Ország Andrásval és Dér Gergellyel. Persze a szerződést maga a jegyző úr hitelesítette nagybecsű aláírásával. De nézzük csak, hogyan is szövegezte meg a szerződét: »...kaszálot és herét levágni, annak minden munkálatát elvégezni és a tanyára behordani. A kaszálot és a here a harmados bérbé nem számítódik bele, úgyszintén a gyümölcsös és a faiskola sem. Az összes munkálatokat a harmadosok saját lovaikkal végzik, saját abrakolásukkal.« Tehát, ami értékes és jövedelmező, abban csak dolgozni szabad a munkásoknak, a gyümölcsös a jegyző úré. De nézzük csak a szerződés többi részét: »A gazda részére a tanyán kint létekor, este-reggel fél-fél liter tejet adnak a harmadosok, délben pedig ebédet.« A továbbiakban: »30 darab baromfit, 200 darab paprikásnak való csirkét, 10 darab kacsát vagy pulykát tartoznak a harmadosok az év végéig átadni, tekintet nélkül arra, hogy nevelt-e baromfit vagy sem.« Bizony, okos ember a jegyző úr, gondoskodik arról, hogy legyen tejeckéje és ebédje, de azt nem kötötte ki, hogy mit köteles ő szolgáltatni, ha a munkások a városba mennek meglátogatni a jegyző urat.

Az ilyen kizsákmányoló szerződéseket a jegyző úr a régi világban, különösen a fasiszta megszállás alatt szokta meg, amikor az Imrédy-féle úgynevezett nemzeti szocialista párt vezető funkcionáriusa volt. Úgy látszik, régi örökség ez a jegyző úrnál, mert a csantavéri munkások már 1918-ban rágyújtották a házat, szintén nem ok nélkül.

Nálunk, Keczeli Mészáros Gábor jegyző úr, más szokások vannak. Nálunk kollektív szerződéses érvényesek, melyek mindkét fél jogait és érdekeit egyaránt védik. S nálunk nem elég, hogy valakinek három neve van, hanem szükséges, hogy legalább egy lelkiismerete is legyen.”

Érdemes megjegyezni, hogy a cikk a mezőgazdaság Jugoszláviában folytatott erőszakos kollektivizálásának és a kulákvándorlásnak a legkeményebb időszakában íródott, és számos „csúsztatást” tartalmaz. Egyik legjelentősebb, hogy 1918 novemberében – amikor Keczeli még orosz hadifogságban sínylődött – a csantavériek a háború egész ideje alatt hivatalban lévő Botka József jegyzőt üzték el a községből. Ha Keczeli valóban az Imrédy-féle párt zentai funkcionáriusa lett volna, akkor 1944. november 9-ét – a zentai magyarok „likvidálásának” napját – nem élte volna túl. Végezetül, a névtelen cikkíró meg sem említette, hogy a harmadosokat Keczelinek abban az időben már semmiképp nem állt módjában kényszeríteni a számukra hátrányos szerződés megkötésére. Az 1950-es évek elején az újságban megjelent apróhirdetések tanúsága szerint megcappant jövedelmét a jobb időkben vásárolt ingóságai – főleg bútorok – eladásával igyekezett pótolni.

Keczeli Mészáros Gábor 1964-ben hunyt el, a zentai Felsővárosi temetőben alussza örök álmát.

átmentett történelem

„SIKETNÉMÁK PROPAGANDÁJA”

Patyi Szilárd

Kormány és ellenzék küzdelme az 1935-ös jugoszláv választásokon

1934 decemberében a jugoszláv hatóságok mintegy háromezer délvidéki magyart utasítottak ki az országból. Néhány hónappal később a Jugoszláv Királyságban parlamenti választást tartottak, amelyen a kormánypart mellett már ellenzéki pártok is elindulhattak. E választáson viszont magyar párt vagy egyéb politikai szerveződés nem indulhatott. Magyaroként egyedül dr. Szántó Gábor szabadkai orvos szállt ringbe a képviselőségért, de a királyi diktatúra kormánypartjának listáján. Mégis ez a választás elhozta Bogoljub Jevtić kormányának bukását. Helyét Milan Stojadinović vette át, aki enyhíteni próbált a marseille-i merénylet óta feszült szerb–magyar viszonyon. Így e választás a délvidéki magyarság szempontjából is figyelemre méltó. Ezért jelen írásunkban az 1935. május 5-ei jugoszláv választást elevenítjük fel olyan korabeli magyar nyelvű napilapok segítségével, mint a Prágai Magyar Hírlap, az Ellenzék, a Brassói Lapok, a Magyarság és a Pesti Hírlap.

Telefonzárlat választás idején

A korabeli magyar nyelvű sajtót átolvasva megállapítható, hogy az 1935-ös választásokon az ellenzék és a kormánypart nem egyenlő feltételek mellett mérköztek meg a választók szavazataiért. A Prágai Magyar Hírlap május 5-ei száma például arról írt, hogy több ellenzéki képviselőjelöltet is letartóztattak a hatóságok. Vlatko Maček, a Horvát Parasztpárt elnöke, az egyesült ellenzéki lista vezetője ezért panaszt nyújtott be a királyi udvarhoz.

„Dr. Macek, mint az egyesült ellenzéki lista vezetője, ma beadványt intézett Pál régens herceghez és ebben panaszt emel a kormány választási terrorja ellen s rámutat arra, hogy az egyesült ellenzéki lista jelöltjei közül tizenegy letartóztattak, tizenötöt pedig kiutasítottak a választási kerületből.

Ezenkívül az ellenzéki lista ajánló iveinek aláírása miatt nemcsak közalkalmazottakat bocsátottak el a szolgálatból, hanem magánalkalmazottakat is. Így a beadvány felemlíti, hogy Popovics kereskedelmi és bányászati miniszter közbelépésére az egyik szeszgyár ötven tisztviselőt és munkást bocsátott el, mert aláírták az egyesült ellenzék listájának ajánlóívét” – olvashatjuk a hírlapban.

Szintén ebben a tudósításban arról is hírt kapunk, hogy a hatóságok a kormánykritikus lapokat is betiltották.

„Az Eszéken megjelenő »Hrvatski List« című lapot, a legjelentősebb horvát vidéki orgánomot tegnap betiltották és a lap igazgatóját az államügyészség utasítására őrizetbe vették. A betiltás horvát körökben általános megütközést és megdöbbenést keltett. A betiltás oka az, hogy a lap a küszöbönálló parlamenti választással kapcsolatban erélyes propagandát fejtett ki az egyesült ellenzéki lista mellett. A betiltó rendelkezés bizonytalan időre szól” – írták szintén a Prágai Magyar Hírlapban.

A választás május 5-én zajlott le. A szigorú cenzúra miatt a külföldi lapok csak napokkal az esemény után tudtak részleges eredményeket közölni, ame-

lyek a kormánypart győzelmét vetítették előre. A Prágai Magyar Hírlap május 7-ei száma így számolt be a lezajlott voksolásokról.

„Eddig pontos képet a választások eredményéről rendkívül nehéz alkotni, mert mint ismeretes, a kormány a választások napjára szigorú telefonzárlatot rendelt el és a külföldi lapok Jugoszláviában tartózkodó tudósítói is csak előzetes engedéllyel adhattak tudósításokat lapjaiknak.

Az első eredmények a kormánypart fölényes győzelmét valószínűsítik.

A szavazatok összeszámlálása még folyik és a végleges eredményt hivatalosan még nem állapították meg.

Magánforrásból nyert hírek szerint a szavazások iránt nem mutatkozott valami nagy érdeklődés, mert hozzávetőlegesen a választóknak alig 50 százaléka jelent meg az urnáknál. Szlovéniában meg alig 25 százaléka szavazott le a választóknak. Itt ugyanis Korosec hívei tartózkodtak a szavazástól. Magánbecslés szerint a 3.829.274 szavazásra jogosult közül mintegy 1.075.000 választó tartózkodott a szavazástól. Szerbiában az óradikálisok nem szavaztak.

Hozzávetőleges becslés szerint a kormánypart 1.609.100, Macsek egyesült ellenzéki listája 900.000, Maximovics pedig 30.000 szavazatot kapott.

A kormány listája tehát többséget kapott.

A kormány előreláthatólag 325–330 mandátumot, az ellenzék 30–40 mandátumot kap. Az ellenzék túlnyomó része a Macsek-párt táborából került ki. A horvát parasztpárt Horvátországban és Dalmáciában jelentős sikereket aratott. Ószerbiában azonban az ellenzék mindenütt letört” – ismertette az eredményeket a Prágai Magyar Hírlap.

Az Ellenzék című kolozsvári magyar politikai napilap a május 8-ai számában a jugoszláv választásról szóló beszámolójában az ellenzéknek a körülmények-

hez képest elért jó eredményét emelte ki, hozzátéve, hogy „a Macsek-pártnak a választási agitációja elé olyan nehézségeket gördítettek, hogy az ellenzéki propagandát nem minden alap nélkül a »siketnémák propagandájának« nevezték el”. A Brassói Lapok című erdélyi napilap május 9-ei száma szintén az ellenzék sikeres szereplését emelte ki.

„A vasárnapi szkupstina-választás eredménye nagyjában már véglegesen kialakult s most világosan a Macsek vezetése alatt egyesült ellenzék nagy sikerét mutatja. Nem annyira a szavazatok s még kevésbé a mandátumok megoszlásában, hanem annak feltételezésében, hogy szabad választás esetén minden bizonytalansággal ő kapta volna meg a túlnyomó többséget.

Az egyesült ellenzék ugyanis annak ellenére, hogy a kormány az államhatalmi gépezet egész súlyával ránehezedett az amugyis minden módon megfélemlített választótömegekre s a Macsekék propagandájától még a sajtó nyilvánosságát is megvonta, továbbá, hogy a választóknak vállalniuk kellett a nyílt szavazással, a nyílt állásfoglalással járó súlyos kockázatot, – a kormánypartit szavazatok felénél is jóval több voksot kapott. Bizonyítja továbbá hatalmas népszerűségét az a körülmény, hogy a kilenc bántás közül ketőben ő kapta meg az abszolút többséget.

Ha a Jevtics-kormány mégis túlnyomó többséghez jut az új képviselőházban, azt csak a választójogi törvénynek köszönheti, amely – éppoly igazságtalanul és önkényesen, mint a mienk – annak a listának ítéli oda az összesen 368 mandátum háromötödét, amely legalább öt bántásban elérte a relatív többséget” – magyarázták a választás eredményeit a lapban.

Bogoljub Jevtić, 1934. decemberében és 1935. júniusában között Jugoszlávia miniszterelnöke

A fentiek mellett ebből az írásból az is kiderül, hogy néhány kisebbségi képviselő, köztük egy magyar is mandátumot szerzett, mindannyian a kormánypart listájáról.

„Az új szkupstinába négy kisebbségi is bejutott: a magyar Sándor Gábor [a képviselő neve itt tévesen szerepel; valódi neve dr. Szántó Gábor – a szerző megj.], továbbá két német és egy román képviselőjelölt.

A németeket nem elégítette ki ez az eredmény, mert arra számítottak, hogy a kormánylistán szerepelt mind a négy jelöltjük mandátumhoz jut.”

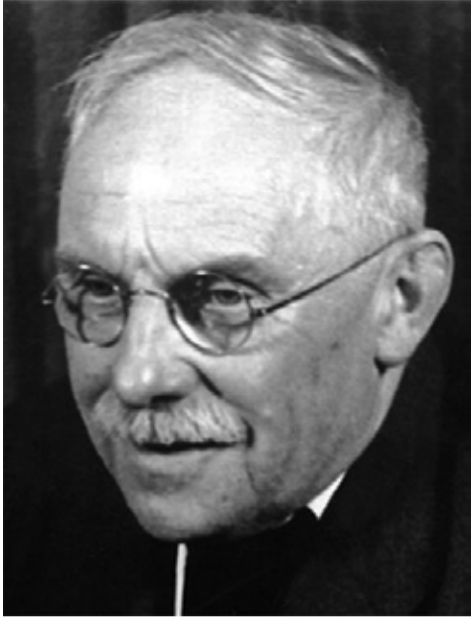
Választási győzelemből kormányválságba

A Magyarság című magyarországi napilap a beszámolók mellett *Jevtics győzelme* címmel egy hosszabb vezércikkben összegezte a jugoszláv választás

A belgrádi Vračar városrész színházépülete – 1931 és 1936 között itt ülésezett a Jugoszláv Királyság parlamentje

átmentett történelem

Vlatko Maček, az egyesült ellenzék vezetője

tanulságait, amely írás Battorych Kornél tollából származik. A szerző legfőképp a választási visszaéléseket emelte ki.

„Belgrádi hivatalos jelentések szerint a délszláv választási küzdelem a kormány fényes győzelmével végződött. Harminc-negyven mandátum kivételével, mely Macseknek jutott, valamennyi képviselő a kormánylistán jött be. Persze a leadott szavazatok aránya már nem ilyen fényes. A kormányé egymillió-hétszáz ezer fölött. Macseké egymillió fölött áll. A szavazásban részt vett Makszimovics- és Ljotics-listák egyike sem kapott ötvenezer szavazatot és ez-

zel a mandátumok szétosztásából eleve ki vannak zárva. A választótörvény szerint, amely párt megkapta a szavazatok viszonylagos többségét, az megkapja a mandátumok háromötödét, a többi mandátumok fölött pedig arányosan osztozik a kisebbségben maradt listákkal. A szavazás nyílt. Alig képzelhető el, hogy a mai viszonyok között bárki, aki a legkisebb kormányfüggésben áll, az ellenzékre merjen szavazni. A választási eljárás csak néhány nagyobb városban állott olyan amilyen ellenőrzés alatt (külföldi újságírók jelenléte), vidéken azt teheték a kormányközegek, amit éppen akartak. A választási dia-dal erkölcsi értéke egyenlő a semmivel, politikai értéke sem sokkal több” – írta Battorych Kornél.

A vezércikk végén a fent leírt okok miatt nem jósoltak hosszú jövőt a kormánynak, és a délszláv állam belpolitikai helyzetét is sötéten festették le.

„Ilyen körülmények között senki sem remélheti, hogy Jugoszlávia konszolidációja végre meg fog indulni. A horvát kérdés megoldatlansága és Jugoszlávia többi nehéz belpolitikai kérdése továbbra is el fogja szívni az ország életterejét és az állam szervezetében az üszkösödési folyamat tovább halad előre. Ezen semmiféle külpolitikai sikerek, paktumok, szövetségek nem tudnak változtatni. Minisztériumok jöhetnek-mehetnek, senkik és politikai analfabéták látszatragyogásban tündökölhetnek, mindez a történelem folyamatát föl nem tartó-

tathatja. A Manchester Guardian szerint a választások megmutatták, hogy Délkelet-Európában még van egy nemzet, mely nem hagyja magát megfélemlíteni. Ebhez hozzátehetjük azt is, hogy el fog jönni az az idő, amikor Macsek nem fog többé konokul hallgatni...”

A vezércikkben pedig nem tévedtek, ugyanis a Pesti Hírlap május 14-ei számában arról írtak, hogy a politikai törésvonalak az ellenzék és a kormány között a választások után tovább mélyültek.

„Jugoszlávia belpolitikai helyzetében a választások óta sem következett be a várva várt nyugalom. Mint ellenzéki körökből híre jár, az ellenzék nem szándékozik a jugoszláv képviselőház munkájában részt venni. Számolnak azzal, hogy a horvát képviselők egyáltalában nem jelennek meg a képviselőház megnyitására, a szerb ellenzék pedig mindössze nyilatkozat felolvasására szorítkozik, amelyben kijelenti, hogy nem fogadja el a választás eredményét. A szerb ellenzék ezután el fog távozni a parlament épületéből. Ellenzéki körökben általános az a felfogás, hogy a képviselőház és a mostani kormány is igen rövid élettartamú lesz.”

A Brassói Lapok május 19-ei száma pedig külföldi lapokra hivatkozva ismertette a kormányválság legfőbb jeleit.

„Az olasz lapok jelentései szerint Jeftics jugoszláv miniszterelnök és külügyminiszter kérte, halasszák el Suvich olasz külügyi államtitkárral szombat-

tervezett velencei találkozását, mert belpolitikai ügyek miatt Jeftics nem hagyhatja el az országot, a Népszövetség jövő héten kezdődő ülészakára sem mehet el. Rómában úgy tudják, hogy az újonnan választott szkupstina összeülése és a kormány átszervezése tartja vissza Jefticset Belgrádban.

Az angol Reuter-iroda Belgrádból kapott jelentése szerint abból a tényből, hogy Jeftics most nem találkozhat Suvich-csal, angol politikai körökben arra következtetnek, hogy Jugoszláviában kormányválság van küszöbön.

Horvátországban állítólag nagy a nyugtalanság. Számos helységben a lakosok kitűzték a régóta betiltott horvát lobogót, jelképezéséül annak, hogy a választások eredményeképpen kivivottnak tekintik a horvát önkormányzatot.

A horvátokkal folytatott véres harcokban több csendőr is elesett. Az angol laptudósítás szerint a horvátok most állnak bosszút a választások alatti visszaélésekért és erőszakoskodásokért. Macsek horvát parasztvezér kijelentette, hogy az egyesült ellenzék igenis bevonul az új parlamentbe, de csak azért, hogy követelje a Jeftics-kormány leváltását, miután bebizonyosodott, hogy az ország többsége valójában az egyesült ellenzékkel tart.

A Dnevnik című szófiai lap Belgrádból kapott jelentése szerint a Jeftics-kormány helyzete, minden cáfolat ellenére, bizonytalan és válságos” – írták a napilapban.

könyv

MESE MINDENKINEK

Losonci Elina: *Mirci és Bori*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2022

Az anyanyelv mibenlétének meghatározása nem egyszerű, Szépe György nyelvészprofesszor, szemiotikus szerint az a nyelv, amelyet elsőként birtokol a gyermek. Az a nyelv, amellyel a beszélő azonosul, és amellyel a beszélő anyanyelvi beszélőként azonosítja, a legjobban ismert és a legtöbbet használt nyelv. Amikor a kisgyermek beszélni tanul, először utánozni kezdi a hallott mondatok szavainak sorrendjét, de még erősen redukálva. Ezt követi a bővítés korszaka, amikor már a környezete által kiigazított formát próbálja alkalmazni. A legérdekesebb a harmadik fázis, amikor elkezd olyan mondatokat mondani, amelyeket sosem hallott, azaz észreveszi a hallott beszédben a beszédformálás szabályait, a mondatok rejtett szerkezetét, amelyet azután alkalmazni kezd. (Vö. Papp György – Pató Imre – Vajda József: *Magyar nyelv*. 2005, 160.)

Losonci Elinának a Forum Kiadó gondozásában megjelent *Mirci és Bori* című mesekönyve az anyanyelvtanulás fejlesztéséhez nyújt segítséget. A zen-tai születésű defektológus-gyógypedagógus az újvidéki Orvostudományi Karon fejez-

te be tanulmányait, jelenleg az SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Karának hallgatója, valamint a Dr. Svetozar Bojanin Általános és Középiskola gyógypedagógusa. Egy kislány édesanyjaként, saját gyermekével szerzett tapasztalatok alapján írta meg az anyanyelvi fejlesztéshez hozzájáruló mesekönyvet, amely négy nyelvi szinten jeleníti meg ugyanazt a mesét, úgy, hogy annak tartalma nem változik, csak folyamatos nyelvi átalakuláson esik át. Az egyszerűbb értelmezhető mondatoktól a komplexebb magyarázatokig haladva, *Mirci és Bori* kalandjain keresztül megismerkedhetünk az egyébként nehezen elmagyarázható bátorság fogalmával – olvashatjuk a kötet utószavában. A szerző öt éve dolgozik a gyógypedagógiai szakmában, de saját bevallása szerint a szakmaiság nem volt elég a könyv megírásához, anyává kellett válnia hozzá. Gyakorló szülőként és aktív könyvvásárlóként jutott el a felismerésig, hogy mire kell odafigyelni egy-egy könyv kiválasztásakor, mert előfordulhat, hogy a gyermeknek nem a korának megfelelő kiadvány tetszik meg, és a benne rejlő tartalmakat nem érti meg. Ilyenkor szükség van a szülő segítségére, és hogy saját maga találjon ki történeteket a képsorokhoz.

A mesekönyv első két fejezete – a cica és a boci barátságának története – olyan meseszintet mutat, amely magyarázó képekből és egy-egy rövid mondatból áll, és csak annyi információt tartalmaz, amennyi az egészen kicsi gyermek számára szükséges, hogy értelmezze a történetet. A harmadik és a negyedik meseszint már részletgazdagabb képekkel és tartalmasabb meseszöveggel megjelenítve vezeti be a gyerekeket a történetbe. Négyféle képpel íródott ugyanaz a mese, a tartalma mégsem változott.

A könyv megalkotásakor Losonci Elina munkáját szakmai tanácsadóként dr. Horváth Péter László egyetemi adjunktus segítette, aki a Miskolci Egyetem BTK Tanárképző Intézet Gyógypedagógiai Tanszékének munkatársa, oligofrénpedagógia–szurdopedagógia szakos gyógypedagógia-tanár, speciálispedagógia-tanár és gyógypedagógus. Fő kutatási területei a könnyen érthető nyelv és annak alkalmazása értelmi sérült személyekkel, valamint a felnőtt értelmi sérült személyek önrendelkezése. Az illusztrációkat, melyek különleges módon készültek, és illeszkednek a négy különböző meseszinthez, kiemelve fókuszáló részletgazdagságukat,

Lódi Gabriella

Szalma Viktória tervezőgrafikus, képzőművész készítette. Alkalmazott grafikai munkájáért számos elismerésben részesült. Jelenleg a Szabadkai Kortárs Galéria megbízott igazgatója.

Mirci és Bori történetét olyan osztályokban is alkalmazhatják a pedagógusok, ahol aktívan működik az inklúziós oktatás, és minden gyermek a saját képességeinek megfelelően tudja elsajátítani a tananyagot. A kötet szerkesztői azoknak is javasolják ezt a kiadványt, akiknek nem anya-

nyelvük a magyar, és nyelvtudásukat szeretnék fejleszteni.

A nyelvtanulás bonyolult folyamatok eredménye, az anyanyelvtanulásnak, az anyanyelven való beszédnek pedig erőteljes érzelmi vetülete is van emellett, biztonságot nyújt. Mert „segítségével álmodhatunk magunknak, intim lelkivilágunkat nyitja meg mások előtt, és teremt kapcsolatot mások megismerésének irányába”. (Lőrincze Lajos: *Az anyanyelv fontossága*. Debreceni Szemle, 15. 3. 409–411.)

A BARÁTSÁG VERSPILLÉREKRE ÉPÜLT HÍDJA

Jódal Rózsa

Bordás Győző – Vujicsics Marietta szerk.: *Novi duhovni most – Új szellemi híd. Újvidék–Budapest. Újvidéki Írók Egyesülete, 2022*

Az Újvidéki Írók Egyesülete (Društvo Novosadskih Književnika) példamutató és biztató tevékenységbe kezdett. 2019-ben Ioan Baba szerbiai és Ivo Muncán romániai író szerkesztésében megjelentette az első *Új szellemi hidat Novi Sad – Temišvar* címmel, 2020-ban Zdenka Valentová-Belićová szerbiai és Miroslav Demak szlovákiai író szerkesztésében a másodikat *Novi Sad – Bratislava* címmel, az idén pedig Bordás Győző szerbiai és Vujicsics Marietta magyarországi író, fordító szerkesztésében napvilágot látott a *Novi Sad – Budapest* válogatás is a *Novi duhovni most – Új szellemi híd* sorozatban.

A *Novi duhovni most – Új szellemi híd, Újvidék–Budapest* című kötet szerkesztői, Bordás Győző és Vujicsics Marietta közös, kétnyelvű előszavukban egy nagyon fontos, lényeges igazságra világítanak rá. Arra, hogy ez az irodalmi kapcsolat már nagyon régi és mély gyökerű. „A magyar és a szerb irodalmi kapcsolatoknak több száz éves hagyománya van, elég csak a középkori Cirill és Metód-legendákra gondolnunk. De hivatkozhatnánk a XVIII–XIX. századi magyarországi szerb polgári irodalom kérdéseit megvilágító Vuk Karadžić munkásságára, aki Jernej Kopitarral és Lukijan Mušickival, majd Kazinczy Ferencsel népszerűsítette a szerb hősdalokat. Vagy gondoljunk arra, hogy Székács József 1836-ban adja közre a *Szerb népdalok és hősregék* című kötetét, továbbá hivatkozhatnánk az Arany–Pe-

tófi–Zmaj-vonalra, s továbbra is a költészetnél maradván, megemlíthetjük, hogy 1956-ban Vujicsics Sztoján és Kiss Károly kiadja a *Hunyadi énekeket*, majd 1957-ben ugyancsak közös munkaként a *Koszovói lányka* című népköltési antológiát. A múlt század hatvanas éveiben Danilo Kiš külön-külön kötetekben jelenteti meg Ady, József Attila és Radóti verseinek fordításait. Fehér Ferenc és Ács Károly impozáns versfordításköteteket jelentettek meg a jugoszláv költészet legjavából, ez utóbbi lefordítja Miloš Crnjanski *Ithaka* és *Sumatra* versciklusait, közben Csuka Zoltán Petar Petrović Njegoš *Hegyek koszorúja* drámai költeményét ülteti át magyar nyelvre. Ugyancsak a hatvanas években jelenik meg Vujicsics Sztoján válogatásában a *Jugoszláv költők antológiája*. A másik oldalon 1970-ben Ivan Ivanji és Danilo Kiš szerkesztésében napvilágot lát a *Novija mađarsaka lirika* (Újabb magyar költészet) című antológia, amelyben húsz költő – Adytól Juhász Gyulán, Kosztolányin, Kassák Lajoson, Weöres Sándoron át Pilinszky János, Nagy László, Juhász Ferenc költészete táru fel egészen Csoóri Sándorig. E reprezentatív kötethez megint csak Danilo Kiš írt értékelő előszót, valamint abban műfordítóként is jelentős részt vállalt.”

A szerkesztők a továbbiakban a mai helyzetet elemezve megállapítják, hogy sajnos, mintha mindkét oldalon megcsappant volna a fordítási kedv, ám vajdasági és belgrádi szerb irodalmi folyóiratokban azért találkozhatunk jelenkori magyar költők verseivel, a vajdasági kortárs magyar költők közül pedig hárman szerb nyelvű kötetet kaptak. Célkitűzésükről ezt vallják:

„Az Újvidéki Írók Egyesülete két éve indította el az *Új szellemi hidak* sorozatát, azaz a nem titkolt szándékkal, hogy ezen a »hídon« a költői szellem, miként az olvasók is, oda-vissza járjanak, s ezek a hidak megmaradjanak, mint Ivo Andrić hídja és a többi híd, mert megsemmisítésük után is felépülnek újból és újból... Ugyanis ezeket a hidakat mi magunk építjük, s immáron nemcsak önmagunk, hanem utódaink számára is. Abban a reményben adjuk az olvasók kezébe e kötetet, hogy örömmel tesznek képzeletbeli sétát a két part között.” Végül megjegyzik, hogy noha élő, kortárs költők műveit válogatták az antológiába, a sors közbeszólt: Jung Károly, Stevan Tontić és Milosević Péter (Petar Milošević) – miközben verseik és fordításaik már be voltak szerkesztve a megjelenés előtt álló kötetbe – váratlanul elhunytak.

Az antológiába huszonkét szerbiai és ugyancsak huszonkét magyarországi alkotó két-két verse került be. Ha végigtekintünk a névsoron, melegséggel telik meg a szívünk. Országos, sőt sok esetben már európai hírű, számtalan, angol, német, francia, bolgár, finn, lengyel, román, spanyol stb. nyelvre lefordított verssel, néhány esetben ezen nyelvek néhánnyára lefordított kötettel is rendelkező, nagyon szép számú, olykor már harminc-negyven kötettel és nagyon szép számú fordításkötettel is dicsekedő, számos rangos irodalmi díjjal kitüntetett, az olvasók által szeretett, megbecsült író nevére csodálkozhatunk rá. A legtöbbjük nemcsak költő, hanem egyúttal novellista, regény-, dráma- és esszéíró, szerkesztő, fordító, irodalomtörténész, kritikus, dalbetét- és operettlibrettó-író, egyetemi tanár stb. is – ám ebben az antológiában csak verseikkel és nemritkán versfordításaikkal szerepelnek. Mindezt világosan bizonyítja a kötet szerzőinek életútját, elsősorban irodalmi munkásságát nagyon gondosan, pontosan és sokrétű teljességében bemutató külön fejezet, amely arcképük közléséről sem feledkezett meg. Itt olvashatjuk a kötet szerkesztőinek, Vujicsics Mariettának és Bordás Győzőnek a sokatmondó életrajzát és sokoldalú munkásságát ismertető adatait is.

Arról se feledkezzünk meg, hogy olyan verseskönyvvel, amely hat nyelven és hét írásmódban jelent meg, tájainkon eddig nem találkozhattunk. A szerkesztők figyelembe vették egyebek között azt is, amikor a szerző vagy a fordító cirill, avagy latin betűkkel örökítette meg művét, s ezek a versek az antológiában így jelentek meg. Nem beszélve a román, szlovák, ruszin, horvát stb. versek írásmódjukban is hajszálpontos közléséről. Mindez nem lehet véletlen, hiszen a könyv abban az évben jelent meg, amikor Újvidéket Európa kulturális fővárosává nyilvánították, amit multikulturalizmusával ki is érdemelt.

A *Novi Sad – Újvidék* fejezet szerzői: Miroslav Aleksić (1960), Ioan Baba (1951), Nataša Bundalo Mikić (1983), Zdenka Valentová-Belićová (1975), Simon Grabovac (1955), Domonkos Ist-

ván (1940), Zoran Đerić (1960), Jung Károly (1944–2021), Vladimir Kopić (1949), Ladik Katalin (1942), Maurits Ferenc (1945), Milan Micić (1961), Ivan Negrišorac (1956), Franja Petrinović (1957), Đorđe Pisarev (1957), Olena Plančak-Sakač (1961), Dušan Radak (1955), Selimir Radulović (1953), Tolnai Ottó (1940), Stevan Tontić (1946–2022), Nikola Šanta (1959), Nenad Šaponja (1964). Közülük tizenketten szerb nemzetiségűek, egy horvát (Franja Petrinović), öt magyar (Domonkos István, Jung Károly, Ladik Katalin, Maurits Ferenc és Tolnai Ottó), kettő ruszin (Olena Plančak-Sakač és Nikola Šanta), egy pedig román (Ioan Baba), illetve szlovák nemzetiségű (Zdenka Valentová-Belićová).

A *Budapest* fejezet szerzői: Ágh István (1938), Babics Imre (1961), Báthori Csaba (1956), Buda Ferenc (1936), Ferenc Győző (1954), Vojislav Galić (1956), Gergely Ágnes (1933), Katarina Gubinski Takač (1941), Milan Đurić (1978), Kukorelly Andre (1961), Lackfi János (1971), Lanczok Gábor (1981), Mezey Katalin (1943), Petar Milošević (1952–2021), Parti Nagy Lajos (1953), Rakovszky Zsuzsa (1950), Schein Gábor (1969), Szentmártoni János (1975), Takács Zsuzsa (1938), Várady Szabolcs (1943), Zalán Tibor (1954) és Zsille Gábor (1972). Közülük tizennyolcan magyar nemzetiségűek, egy horvát (Katarina Gubinski Takač), hárman pedig szerbek (Vojislav Galić, Milan Đurić és Petar Milošević).

Elégedetten könyvelhetjük el, hányan foglalkoznak még és foglalkoznak már fordítással, felismerve, milyen fontos láncszem ez a kultúrák, az irodalom egymás közötti közvetítésében. Van, aki csak egy nyelvből fordít, s akad, aki mindkét, illetve mindhárom nyelvből: szerbről és horvátról magyarra és magyarról szerbre is.

A magyarról szerbre fordítók, olykor átköltők: Draginja Ramadanski (tizennégy versfordítás), Bordás Győző (hat vers), Vujicsics Marietta (öt vers), Marija Šimoković (négy vers), Vickó Árpád (két vers), s egy-egy versfordítással szerepel ebben a kategóriában: Petar Milošević és Orovec Krisztina. Érdekes je-

könyv

lenség, hogy – valószínűleg felkérésre, közös megegyezéssel – a román, a szlovák és a ruszin szerzők mindkét kiválasztott versüket először maguk fordították szerbre, ezzel igyekezve megkönnyíteni a fordító dolgát. A másik érdekesség, hogy két szerző – Petar Milošević és Zdenka Valentová-Belićová – nem is kért fordítót, hanem ragaszkodott a saját verseinek kizárólagos fordításához. A harmadik érdekesség, hogy Ladik Katalin *Ne légy kegyülm mogomnok* című, az *Ómagyar Mária-siralom* ihlette versét Selimir Radulović fordította ugyan szerbre, de a vers egyedi sajátosságai folytán ez csakis a szerző, Ladik Katalin hathatós segítségével valósulhatott meg. Domonkos István egyik versét Varga József fordította szerbre, *Mese* című versét viszont a szerző saját eredeti magyar és szerb fordításában olvashatjuk!

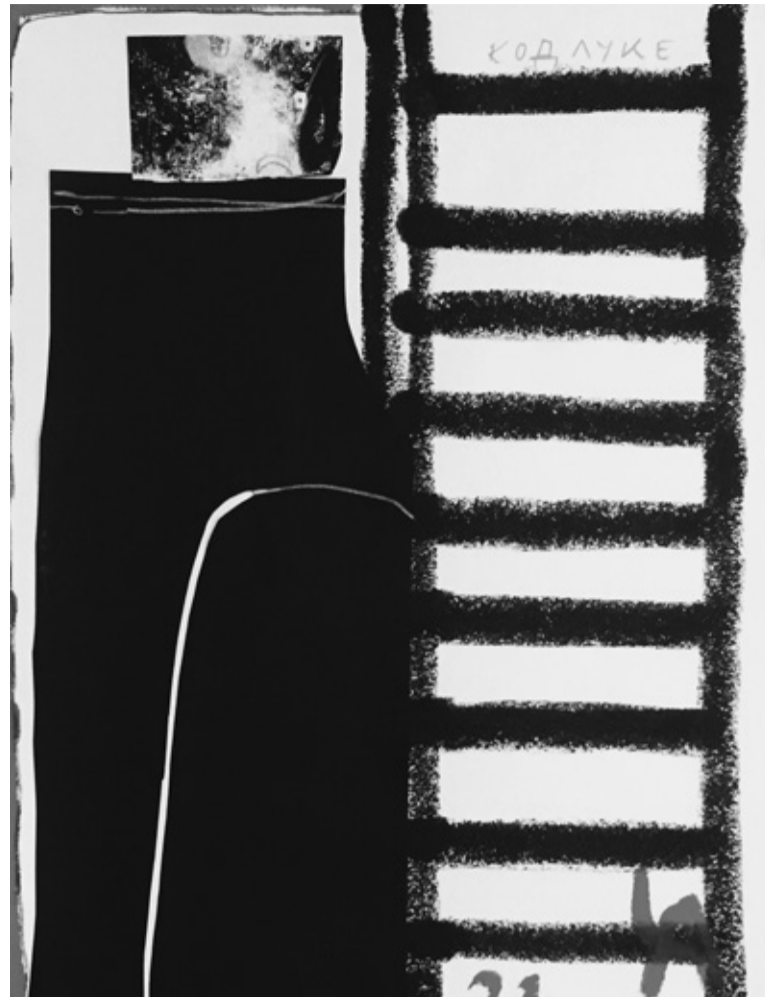
A szerbiai írók magyarra és szerbre fordítói: Vujić Marietta (tíz versfordítás), Orovec Krisztina (nyolc vers), Sinkovits Péter (hat vers), Bordás Győző (négy vers), Draginja Ramadanski (négy vers), Vikić Árpád (három vers), Németh Ferenc (két vers), és egy-egy versfordítással szerepel a kötetben: Koliger Károly, Kenéz Ferenc, Varga József és Selimir Radulović.

Fontos, jelentős, az olvasói kíváncsiságot felcsiholó és bizonyos emberi-irodalmi pikanteriával is bíró, veretes, izgalmas és nagyon olvasmányos könyv ez a nagy hozzáértéssel, tájunk különböző nemzetiségekhez tartozó íróit és alkotói tevékenységüket minden porcikájukban aprólékosan ismerő, jól megszerkesztett kötet. Az örömteli felfedezések egyike, hogy növekedni látszik a szerbre is fordítók száma, ami eddig szinte hiánycikknek számított. Persze, arról lehetne vitatkozni, ki az, aki kimaradt a válogatásból, és kikkel kellett, lehetett volna helyettesíteni őket, ám ez a dilemma minden válogatásnál fennáll. Mindkét fejezetben három generáció képviselteti magát: a hetven, sőt nyolcvan évükön fölöttiek, a középnemzedék és a már a hetvenes, nyolcvanas években született kortárs költők.

A már a kezünkben tartott kötet mélyreható hatással és benyomásokkal, számos izgalmas élménnyel, sőt játékos búvárkodással is kecsegtet. Először is megismerkedhetünk negyvennégy magyarországi és szerbiai, hat nemzetiséghez tartozó író, költő életével és munkásságával. Belemélyedhetünk közölt verseik elemzésébe, és elgondolkodhatunk azon, milyen személyes és

közérdekű témák, problémák, világnézeti, társadalmi, politikai, történelmi és alkotói dilemmák, kísérletezések foglalkoztatják kortárs költőinket. Összevethetjük eredeti verseiket saját versfordításaikkal és a hivatásos fordítók fordításaival, átköltéseivel. Olykor igen érdekes, lehetlenyi vagy markáns különbözőségekkkel, mesterségbeli megfogalmazásokkal, megoldásokkal, „fogásokkal”, nézetkülönbségekkel szembesülhetünk. Elgondolkodhatunk azon, hány költő foglalkozik maga is fordítással, s mennyire vetélytársa a hivatásosoknak. Miért uralkodik el a versek többségében a negálás, a bíráltság, a borúlátás, a kilátástalanság érzése, a cinikus szkepticizmus, sőt a halálvágy. A negyvennégy költő nyolcvannyolc verse között miért található mindössze négy kimondottan szerelmes vers, valamint csak néhány derűsen életigenlő? Hatalmas élettapasztalatukból, tudásuk, tehetségük sziporkázásából mi az, amit a mai olvasó maradéktalanul megszívlelendőnek, esetleg a magáénak is érezhet, sőt a magánéletében hasznosíthat is?

Empatikus és vallomások, olykor igazságtevő véleménynyilvánításnak, útmutatásnak szánt, annak ható, mesterien

kimunkált, veretes alkotásaikból mennyit hasznosíthat egy most induló vagy versírásának még a kezdetén topogó kíváncsi fiatal költő? S mennyit a kortárs alkotótárs? No meg az olvasó. Millió kérdés, de még több a költemények ki-

nálta lehetőség. Nagy jelentőségű, horderejű és valószínűleg jelentős hatású, nemes vállalkozás ennek az antológiának a kiadása. Úgy érzem, valóban fontos szellemihíd-szerpepet tölt be két baráti ország, Magyarország és Szerbia között.

könyv

MINDEN A CSALÁDBAN MARAD

Heidi Perks: *Aki keres, az talál.* Fordította: Bozai Ágota. Álomgyár Kiadó, Budapest, 2020

Úgy tűnik, hogy egy hatásos pszichothrillerhez elengedhetetlen egy holttest, amely eleve bűncselekményre utal. Heidi Perks regénye ugyan nem azon könyvek sorába tartozik, amelyek a frászt hozzák az olvasóra, mégis izgalomban tart. Nem tocsog a vértől, nincsenek benne káromkodások, szexjelenetek, semmi réműletet keltő klisé, közhelyes fordulat, amit általában a fásult olvasó felrázása érdekében vetnek be az írók. Ám egy történet nem önmagától válik pszichothrillerré, hanem a megírása módjától. Heidi Perks elbeszélése elejétől a végéig fenntartja az olvasó figyelmét, olykor megborzongatja, majd ideiglenesen elandalítja, a történet feszes ívében a holttest csupán egy olyan origó, amelyet, lám, bátran körbe lehet járni.

Az író könyvére azért esett a választásom, mert a címeből hiányoltam egy vesszőt. Én így írtam volna: *Aki keres, az talál.* (A könyvkínálatban már vesszővel szerepel a cím.) A hiányzó vesszőt persze nem találtam, de a könyv angol címe pontosabb: *Come Back For Me*, amit a fordítási lehetőségek közül a regény elolvasása után így értelmeztem: *Önmagamért tértem vissza.* Nem tagadom, a könyv borítója is fölkelte a kíváncsiságomat (Faniszló Ádám munkája), mert egyszerre közvetítette felém a gyermeki világot és egy

bűntény elkövetésének helyszínét. Harmadszorban meg, a rengeteg amerikai krimi, horrort követően kíváncsi voltam, hogyan írnak ma bűnügyi regényt Angliában. Hasonlóan, mint a tengerentúli kollégáik, de sokkal finomabban, belső érzékenységgel, elhagyva a durva nagyfajúságot, a rohanást, a rémségek gátlástalan megjelenítését. Ezekhez képest Heidi Perks könyve higgadt hölgyregény.

Heidi Perks fiatal, kétgyerekes családanya, rövid marketinges karrierje után bizsereggni kezdett írói vénája, szövegeit közölni kezdték, majd elvégzett egy regényírói tanfolyamot, Londonból hazaköltözött Dél-Angliába, ahol belevetette magát a szépirodalom mély vizébe. Sorra írja regényeit, a mostaninak a magyar fordítása már az eredeti megjelenését követő évben az olvasók elé került.

Ez a regénye talán még az íróiskolában tanultakat idézi: drámai kezdés, fenyegetően, szinte horrorisztikusan háborgó tenger egy aprócska sziget körül, amelyet az éj leple alatt az apa erőltetése nyomán elhagyni készül egy öttagú család, a szülők, két lány és egy fiú. Az apát kivéve a többiek vonakodnak viharban tengerre szállni. A regény végén kiderül, hogy éppen az apa kívánt legkevésbé elmenekülni a mindössze 102 lakosú szigetről.

Huszonöt évre rá, hogy elhagyták a szigetet, emberi maradványokat találnak hajdani házuk udvarának közelében. A hír hallatán Stella, az elbeszélő

visszatér a szigetre, mert sejti, valami történhetett, amihez családjának is köze lehetett, és ezért kellett az éj leple alatt meglépniük onnét. A helyiek nem fogadják szívélyesen, sőt fenyegető üzeneteket kap, hogy ne szaglásszon, mert olyasmire bukkanhat, ami nem lesz ínyére. Stellát viszont nem lehet elriasztani, hiszen nem az eltemetett holttest szenzációja csábította gyermekkora színhelyére, hanem valami erős belső késztetés, hogy föltárja, mi is történt a családjával negyed századdal korábban.

Az elbeszélő családi tanácsadó pszichológusként dolgozik, fiútestvére elhagyta a familiát, nővére elkeseredett, alkoholproblémákkal küzd. Édesanyjuk autóbalesetben veszítette életét, apjuk újránősült, és időskori demenciában szenved. Stella határozott érzelmekkel kötődik családjához, különösen nővéréhez.

Ha elfogadjuk, hogy léteznek nőregények és férfigények, akkor az előzőekre bizonyára az érzelmgazdagság a leginkább jellemző. Heidi Perks könyvére mindenképpen.

Az elbeszélés egyik síkjára 1993 őszén játszódik, az eseményeket objektív látószögéből jeleníti meg, teret nyitva a napjainkban játszódó rekonstrukciónak, amelynek során Stella sorra nyitja ki az elfeledett titkokat rejtő fiókokat. A szigeten pedig mintha mindenki titkokat rejtegetne, ezért barátságatlanok, elutasítóak, ellenségesek a családja és a saját múltjának mozaikját

Fekete J. József

kirakó pszichológusnővel szemben. S valóban, ahogy előkerült a huszonöt éve eltemetett holttest, úgy kerülnek napvilágra a zárt közösség féltve őrzött titkai, amelyeket mindenki szeretne elfelejteni.

A múlt dolgait nem a rendőrség, hanem a családi tanácsadó pszichológusnő tárja föl, miként azt is, hogy az eseményekhez mennyi köze volt a szétszúrt családjának, illetve baráti körüknek. Bár Stella szembesül a tényekkel, az igazsággal, ami után megszállottan kutakodott, végül mégis az érzelmeire hallgat, nem pedig a tényekre. Végtevére is minden a családban marad.

FELFEJTETT PULÓVER

Nóra és Torvald, Zentai Magyar Kamaraszínház, rendező: Verebes István

Nem olyan régen fogadóórára mentünk Ervin atyához, hogy eligazítson bennünket az esküvőnk egyházi teendőivel kapcsolatban, amiből van bőven: katekézis, jegyesoktatás, jegyesvizsga. Amikor az utolsó ponthoz értünk, kicsit pánikba esem: úristen, még vizsgáznom is kell a tanultakból? És mi lesz, ha megbukom, nem házasodhatunk össze? Jaj, dehogyan, nem erről van szó – mondta kedvesen Ervin atya –, a jegyesvizsgán csak olyan kérdéseket tesznek majd fel, mint például, hogy miért akarunk összeházasodni. Nem mintha ettől megnyugodtam volna, igazából még nem gondolkodtam ezen. Vajon mi lehet erre a helyes válasz? Azért kell megházasodni, hogy boldoggá tegyük a társunkat. Nem magunkat, hanem őt. Ervin atya mondata járt a fejemben, miközben Nóra és Torvald diszfunkcionális kapcsolatát és életének jeleneteit néztem a Zentai Magyar Kamaraszínház új előadásának főpróbáján.

A *Nóra és Torvald* című előadás Henrik Ibsen *Nóra* című drámájának átdolgozása, amelyet a rendező, Verebes István Kúnos László fordítása alapján készített. Ibsen 1879-ben íródott *Nórája* – vagy egyes fordításokban *A babaház* – a drámairodalom talán egyik legfontosabb alkotása, amely egy látszólag boldog család, Helmerék életének és házasságának felbomlását meséli el. A karácsonyi készülődés idilli jelenetével kezdődik a történet, de a dráma során kiderülő hazugságok és az ezekből kikristályosodó igazság miatt Nóra végül

elhagyja a férjét és a gyermekeit. A dráma leggyakrabban a női egyenjogúság téma-ja mentén értelmeződik, a *Nóra és Torvald* című előadás alkotói viszont egy más aspektusból kívánják a vizsgálni a kérdést. A rendezői előszó szerint: „Ibsen drámája a kapcsolatainkban megfeszített és terjedő, kisebb-nagyobb, kiméletes és önző hazugságok romboló természetrajzát tárja elénk, legalábbis a történetben engem ez érdekel leginkább. Az általam elképzelt Nóra nem egy emancipálódásra ítéltetett, gyámoltalan nő, hanem olyan szerető feleség, aki egy határozottan meghozott, de titkolt döntését mindenképp meg akarja fosztani egy kényszerű hazugságtól. Hogy harcolja ki, milyen áldozatok árán igazát, ennek akarunk majd az előadással a végére járni.” (Verebes István)

Már az előadás címe is beszédes: itt nemcsak Nóra igazságra való ráébredéséről, rádöbbenéséről és végre a sarkára állásáról lesz szó, hanem a két ember házasságáról, kapcsolatáról, egymáshoz való viszonyáról. Vajon ők tudják-e, hogy miért kellett megházasodniuk?

A darabot a színház kamaratermében játsszák, és egy ilyen térben minden lélegzetvétel jelentőségeltjes, annyira intim a tér és a jelenlét. A díszlet vibráló, élénkpiros, mint az élet – a benne lévők, élők pedig szürkék, monotonok, kimértek. Az első jelenetben a Helmer házaspár dinamikáját figyelheti meg a néző: Nóra már megint pénzt költött, karácsony közeledtével egy óriási ajándékot vett a férjének. Hát igen, Nóra már csak ilyen, költi a pénzt – akár az édesapja, ő sem tudott a pénzzel bántani. Torvald a tekintélyes és tekintélyelvű bankár, a családfő, aki ott is van, de iga-

Fotók: Óros Annabella

zából nincs jelen a család életében. A feleségét pedig Babának szólítja, ami tünhet kedveskedésnek, de inkább hangzik lenéző, tárgyiasító megszólításnak – mindenképpen utalás a dráma eredeti címére (*A babaház*). Itt meg kell említeni egy dramaturgiai hibát: Nóra is Babának szólítja a férjét, amitől nem világos a rendező/író szándéka, különösen az előadás végi nagyjelenetben. Mire utalhat a kölcsönös becézés ezen formája? A férj is egy baba, egy báb ebben a történetben?

Nórát meglátogatja gyerekkori barát-nője, Lindéné, aki miután férje halálát követően egyedül maradt, régi barátnőjétől vár kis segítséget, hátha annak férjénél való közbenjárására álláshoz juthat. Nóra elmeséli Lindénének, hogy pár évvel ezelőtt Torvald nagyon beteg lett, életét annak köszönheti, hogy a felesége titokban megszerezte az anyagi forrást ahhoz, hogy elutazhassanak férjével egy gyógyító kúrára. Lindéné munkát kap Torvald bankjában, de mint kiderül, Krogstad, az aláírás-hamisító ügyvéd helyét szánják neki. Krogstad pedig megfenyegeti Nórát, hogy ha ő elveszíti a munkáját, akkor Nóra pedig a férjét, ugyanis le fogja leplezni azt a csalást, amellyel Nóra kölcsönhöz jutott, amely pénzből végül is Torvald meggyógyult – Nóra meghamisította halálos beteg édesapja aláírását az adóslevélen. Ez tulajdonképpen az előadás vezérfonala: elfogadható-e, hogy törvénytelen eszközzel tegyünk jót. Lindéné közbenjárására a leplezés elmarad, de cserébe Nórának színt kell vallania férje előtt: saját lehetőségeihez képest mindent megtett azért, hogy megmentse a férje életét, és ezért csalnia kellett. Torvald a szabályokhoz mereven ragaszkodó ember (Nešić Máté letisztult és kimért alakítása), szerinte a becsületet nem lehet feláldozni azért, akit szeretünk. Nóra (Verebes Judit előző alakításaihoz képest pontos és fegyelmezett) ezzel egy kicsit sem ért egyet, és kiderül számára, hogy mennyire nem értik egymást a férjével, házasságuk pedig egy tökéletes harmóniának álcázott díszlet, amelyben a nő egy kellék, egy porcelánbaba. A felismeréstől szimbolikusan is felszabadul, leveti szürke, fojtogató ruháját, és szabad nőként, fehérben távozik.

Az előadásban rendkívül lényeges elem, hogy nincs benne gyermek (az eredeti drámától eltérően), csak annak lehetősége, a bölcső formájában, amelyet Nóra meglepetésként vesz a férjének, de ez Nóra és a közönség titka marad, erről további szó nem esik, csak lehetőség marad – még inkább vaktöltény.

Első ránézésre az előadás az eredeti drámához hű maradt, viszont több szálát túlságosan lefejtettek annak érdekében, hogy a férj és feleség történetét boncolgassák: a mellékszerepek valóban mellékesek lettek, kevésbé rétegesek: Krogstad – a bonyodalom, Lindéné – a segítség és Rank doktor – róla azonkívül, hogy beteg, és szerelmes Nórába, nem sokat tudunk meg. Tulajdonképpen addig fejtették Ibsen drámáját, mint egy norvég mintás pulóvert, de sajnos a végére az összes gypjú elfogyott, ahogyan Nóra és Torvald története is – csak a közhely maradt helyette.

A díszlet központi eleme egy tükör, amelyen keresztül Nóra szimbolikusan távozik babaházéletéből, a tükrön keresztül, a tükörbe, ami meglehetősen összezavaró kép. Ebben a néző is végig magát látja: hogy ilyenek lennénk, ilyenek lehetnénk mi is? A mi életünk is lehetne ilyen? Én megjegyeztem Ervin atya mondatát.

Nóra és Torvald

Henrik Ibsen *Nóra* című drámáját Kúnos László fordítása alapján átdolgozta és rendezte Verebes István

Szereposztás: Torvald – Nešić Máté; Nóra – Verebes Judit; Rank – Szilágyi Áron; Lindéné – Székely Bea; Krogstad – Virág György

Jelmez: Cselényi Nóra (Jászai Mari-díjas); Díszlet: Míra János (Jászai Mari-díjas)

